Мд 821(477)
Ф35

ПОВѢСТИ

О. ФЕДЬКОВИЧА.

Часть I.

Цѣна 20 кр.

ЛЬВÔВЪ 1890.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

ПОВѢСТИ

О. ФЕДЬКОВИЧА.

ЧАСТЬ I.

ЛЬВОВЪ 1891.

Накладомъ К. Беднарского.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
подъ зарядомъ К. Беднарского.

ЛДОНБ
ім. Я. ГАЛАНА

I.

Днѣстровй кручѣ.

I.

Мого неня убили на вôйнѣ, (оповѣдає бувало Настя Клѣщиха), мама зъ туги та нужды скоро вôдтакъ померла, а я лишилась кругловъ сиротовъ при однôй старôй бабуси, мого неня покôйного вуйнѣ отсе. — А якъ и бабусю поховали, тогды взяла мене стара Оманиха до себе, щобъ то, якъ она казувала, єи Маруси не скучно було. — Тамъ я и зросла, якъ у мамы своєи рôднои, бо Оманиха праведна була жена, що навѣть и ворогови кривды не зробить, не то ще менѣ, бѣднôй сиротѣ.

Не такійже бувъ Максимъ Оманъ, єи чоловѣкъ. — Богатый, пребогатый и не скупый, и нѣякому кривды не любивъ зробити, але такій то вже ярославый, та лютый, та грозный, та завзятый, та упертый, що у насъ бувало якъ на цвинтари тихо, коли вôнъ дома. — Вôнъ матбути зъ роду таки не смѣявъ ся, а бесѣды тôлько зъ него и чути було, що я бувало бôльше за одну годину налепечу, якъ вôнъ за цѣлый рôкъ наговорить. А якъ бувало

що заговорить, то неначе раптовый грôмъ ударить, а вôдтакъ зновъ тихо якъ на цвинтари.

Старî люде казували, що вôнъ бувъ за молоду коло одного дуже великого пана за першого стрѣльця. А якъ вôнъ разъ на великôмъ полюваню свого пана вôдъ смерти выратувавъ, тогды єго панъ не тôлько що великимъ маєткомъ надаривъ, але ще и двôръ єму такій великій та гарный казавъ збудувати, що такого и у деякого дѣдича матбути не було. Для тогожь матбути и кохавъ ся вôнъ такъ въ тôмъ стрѣлецтвѣ, а люде славили, що вôнъ зъ свого коротенького креса найменшу пташиночку кулькою на лету застрѣлить. — Та и кресôвъ же тыхъ висѣло у него въ свѣтлици по стѣнахъ!... Про иншî стрѣлецкî знаряды навѣть и не згадувати!

А та стара Оманиха, блѣда-блѣда якъ той ярый вôскъ, ходить бувало по господѣ, якъ той духъ на покутѣ, якъ та свята великомучениця-многострадальниця. Тôлько въ нѣй и житя було, що та єи Маруся, та єи дочка-одиначка, надъ котровъ она розпадала ся якъ та птиця-мати. — Менѣ здає ся, що якъ бы була умерла, то она бы була казала зъ нею въ одну яму живцемъ поховати ся, такъ то вже надъ невъ розпадала ся. — За то ю мабуть Оманъ такъ и поважавъ, хоть лишь по своєму, а все таки дуже ю жалувавъ. — Не постигне бувало занедужати — а она слабовита собѣ була — такъ заразъ повна хата и знахарокъ и примовниць и лѣкарокъ, и чернôвскихъ або залѣщицкихъ докторôвъ, и садигурскихъ жидôвъ-цируликôвъ коло неи вродить ся, а то все за єго приказомъ.

А та єи одиначка Маруся — Господи, що красна-красна була!... Чи въ буддень, чи въ Недѣлю — ходить бувало якъ та райска пташка убрана; — павы на нѣй ряхтя, шовки лелѣють, золото капає, на личко така та-

кôй собѣ хороша, якъ та рожа на веснѣ, коли, скупана ранѣшною росою, на сонечку красує ся. А якъ бувало заговорить, то неначе ластôвочка защебече, або ангелъ въ срѣбнй дзвоночки задзвонить!... Нѣкому бы було навѣть и не снило ся, що се того Омана дочка, що на єго двôръ навѣть и воробцѣ бояли ся приступити, не то що.

II.

А Маруся любила одного парубка, такôй зъ нашого села, Тимофій Соболь звавъ ся. — Господи, що го дуже полюбила!.... Алежь бо се бувъ и парубокъ зъ себе!.... якъ той павичь!.... Та що зъ того, коли зъ бѣдного роду бувъ, зъ дуже бѣдного, зъ такого бѣдного, що не важивъ ся навѣть до Марусѣ и заговорити, не то що. — Ажь якъ єго до вôйська вôдобрали, а вôдтакъ скоро и покликали, ажь тогды вôнъ вôдваживъ ся перескочити въ садъ, де Маруся того вечера зô мновъ прохожалась, тай каже до неи:

„Марусю! я завтра йду! — Ты нѣчо не кажешь?“

Она тогды заплакала ревне-ревне, спершись менѣ на плече.

„Ты мене любишь, Марусю?“ — пытає вôнъ по хвили, сплакавши и собѣ.

„„Хиба ты не знаєшь?... Чогожь менѣ ще сего жалю завдавати!....““

„Ты будешь моя, Марусю! моя! крикнувъ Тимофій, здоймивши праву руку мовь до присяги.

„„А мôй неня...““ — промовила Маруся неначе зъ гробу.

„О... я єго знаю, того прегордого богатыря... Але що вôнъ годенъ противъ вѣрнои любы? — противъ такои любы, якъ моя, Марусю? — Днѣстеръ нашь глубокій и широкій: а годенъ вôнъ щó противъ хрестаревои скалы? — Такъ твôй неня насъ не розлучить, лишь люби мене вѣрно, моя дѣвчино!...“

„„Тыжь идешь до вôйська““, каже Маруся, утихомирившись трохи.

„Абы и за море, абы и у край свѣта!“ промовивъ Тимофій, якъ у дзвôнъ ударивъ, „все менѣ лишь ты одна на думцѣ будешь, лишь ты одна у моѣмъ серци красувати мешь-ся, а поруковъ най тобѣ буде отъ сей перстень зъ чистого срѣбла, щó тобѣ го вразъ зъ моимъ словомъ и моимъ серцемъ на рожевый твôй пальчикъ.... яко моѣй вôдъ Бога самого судженôй закладаю!....

„„О, Тимофію мôй!....““ промовила Маруся, трохи не зомлѣвши.

„Марусечку моя єдиная!... Та якже? — абы я вôдъ тебе такъ пôшовъ? — не взявши зъ собою хоть одну квѣточку на памятку?....“

Якъ она єму подала шовкову, золотомъ вышивану ширинку изъ за пояса, якъ они присягались, прощались... сего вже не скажу, бо въ хатѣ щось рыпнуло, и мы мусѣли розходитись.

III.

Одного полудня сидимо собѣ обѣ зъ Марусевъ у великôй свѣтлици, тай мовчимо. Маруся вышиває сухозóлотомъ тонку-тонесеньку ширинку, а я пряду у зáпѣчку. Нарештѣ и кажу я:

„Що то теперь нашь бѣдный Тимофій робить....“

„„О, Мати Пречиста!....““ зôтхнула Маруся важко, тай глянула на образы.

„Щобъ хоть коли написавъ....“ кажу я.

„„До когожь напише сердешный? — До мене предсѣ нѣ, бо неня бы....““

„Що менѣ на гадку впало, Марусю.....“

„„Зновъ матбути щось мудрого!““ каже Маруся осмѣхнувшись.

„Я лишь те думаю, що якъ бы прийшло твоєму неневи на гадку, сего лѣта або сихъ мясниць тебе подружити....“

„„Ты що отсе, Насте?!““ ажь стрепенулась бѣдна дѣвчина, а то такъ, що ѣй ажь шитє зъ рукъ упало, — „„хиба неня має коли про моє вôддаванє думати!....““

„Се менѣ лишь такъ на гадку впало“, кажу я, — „не гнѣвай ся, Марусю! —“

„„Та бо хтожь видѣвъ таке говорити!....““ каже Маруся. — „„А хоть бы, — то ты думаєшь, що я бы свого Тимофія —““

Тай не доказала сердешна, бо стара Оманиха убѣгла задыхана у свѣтлицю:

„У комнату, дѣвки! — старосты йдуть!“ —

А Маруся якъ стояла, такъ старôй у ноги: „„Мамо! матѣночко моя рôднесенька! не тратьте мене! не дайте менѣ пропасти: ...““

„Доню, доню“, каже Оманиха поважно, — „Корись твоєму вôтцеви! — Тыжь єго натуру знаєшь, не вôдъ сегодня знаєшь. Або може думаєшь, що єму тяжко першій-лѣпшій кресъ зъ клинка вхопити, та свою, твою и мою душу на мглѣока занапастити? — Доню, доню! не зроби менѣ того!!! — А теперь иди, иди, дитино моя нещаслива, та злагодь ся, та на Бога святого уповай,

може вôнъ милосердный все ще ласковъ своєвъ небесновъ перемѣнить! — Насте! ты дѣвчина розумна, иди зъ Марусевъ та розважь ю при лихôй годинѣ! Ты знаєшь, що ты у мене не наймичкою, а рôдновъ дитиновъ була: вôддякуй менѣ теперь! — Идѣтъ! идѣтъ, любй, щобъ васъ у хатѣ не застали, бо такъ не годить ся! — Насте!....." Отъ я взяла Марусю по пôдъ силу, тай повела мовь неживу у комнату.

Тогожь вечера Марусю и заручили....

IV.

Не вѣрила я нѣколи въ чуда, ажь на Марусиныхъ заручинахъ довелось и менѣ чуда видѣти, и то не одно, але ажь двоє наразъ!.... Перше те, що Маруся зовсѣмъ якъ обмѣнена стала: и смѣє ся и жартує, и коло Омана ластить ся и зъ Оманихою по свѣтлици гуляє, а то такъ, що ажь Оманъ дивувавъ ся, та неначе то нѣбы зовсѣмъ подобрѣвъ. — „Таже я знавъ", каже, „що ты моя Маруся розумна! — за тотожь тобѣ позволю, щобы ты и свою Настю зъ собовъ взяла, абы тобѣ зъ разу не скучно було. — А ты пôдешь, Насте?"

„„И въ пекло бадичку, якъ вы скажете"", вôдповѣла я, цѣлюючи єго въ руку. — „Но, но", каже Оманъ, „не журись, небого, мы и за тебе не забудемо!" — Хиба се не чудо було? — А друге чудо? — Але нехай упередъ, розкажу, за кого Марусю заручили.

У нашôмъ селѣ бувъ двôрникъ-удовець. Петро Клѣщукъ звавъ ся, чоловѣкъ богатый, крепкій, у середныхъ лѣтахъ, не поганый, але трохи собѣ, якъ то кажуть, калѣка на головь.

Отже сему якъ и вроилось зъ пребогатымъ Оманомъ посвататись, та доти не дававъ му супокою, ажь доки сей нарештѣ не приставъ. — И не трудне му було дѣло зъ Оманомъ, бо Оманъ єго любивъ и поважавъ, а то за те матбути, що Клѣщукъ бувъ честный чоловѣкъ, котрый бувало на свою славу дує якъ на дорогій камѣнь, щобъ и за́пороха на ню не впала, не то що.

А у Клѣщука бувъ лишь одинъ сынъ, Никифôръ звавъ ся, парубокъ хорошій-прехорошій, веселый, жартôвливый, а при тôмъ такій то вже собѣ хитрый, та розумный, що єго навѣть и жиды боялись, не то що, — бо якъ стане тобѣ бувало словами мастити, харамана пускати, то тобѣ навѣть и самого рабина въ дурнѣ пошіє. — А якъ прійшовъ и вôнъ на заручины, а гостѣ — уже такôй гарно закрохмаленѝ — стали кождый своє галакати, тогды я и кивнула на него, та й кажу: „Якъ думаєте, Никифôрку? — що буде зъ сихъ заручинъ?“— „„Те, що ты сама схочешь, Насте!““ каже вôнъ моргнувши на мене хитро. — „Я?! — Охъ Боже мôй свѣте!.... таже я бы за Марусю и душу свою дала!....“

„Дай менѣ лишь твоє серденько, и то не даромъ, але у перемѣну за моє! бо я тебе любю, Насте!....“ — „„Никифоре!....““ — „Не чвань ся, Насте, але подай менѣ бѣлу свою ручку, бо и ты мене любишь, се я давно знаю! — А за Марусю не журись; Маруся пôдъ моєвъ опѣковъ!“ — „„А Тимофій““ — „Тимофій мôй побратимъ, однако якъ братъ рôдный. — Се менѣ вдалось Маруси шепнути до уха, якъ у комнатѣ прибиралась, а ты побѣгла була чогось до старои у комору.“ — „„И якже ты думаєшь се зробити?““ — „Се вже моя жура, Насте! — Лишь тôлько тобѣ скажу, що якъ прійде мôй пôсланець зъ розказомъ до васъ, тогды робѣть усе такъ, якъ вôнъ вамъ казати-ме?“ — „„А той пôсланець хто буде?““

— „Баба Гапа, щó у насъ теперь доматарує. — Хиба не рицарь зъ себе?“ — Я зареготалась, вôнъ мене стиснувъ, тай подѣвсь межи гостѣ, а я думала, що мене ангелы по воздухахъ носять!.. Се було друге чудо. — А чудотворець хто?...

V.

Се дѣялось заразъ по зеленыхъ святахъ, а на Петра мало бути весѣля, такъ оба сваты собѣ урадили. — Тымъ часомъ баба Гапа трохи не що-днины до насъ прибѣгала, нѣбы то де-що порадитись, або чого тамъ позычити, або такôй такъ вôдвѣдати. — А чудата се баба собѣ у страха була, неначе та сотона!.... що страшна, що суха, ротъ вôдъ одного уха до другого якъ у вороны, одно плече и одинъ клубъ высшій вôдъ другого, очи каправî, зубы якъ граблѣ, ноги довгî, предовгî якъ у бузька, а то такъ, що якъ крокъ ступить, то тобѣ треба три; а якъ собѣ ще бувало гирбу на короткôмъ цибусѣ закурить, та на голову турецкій фезъ убере, то вже тобѣ и три ночѣ ме снитись, не то що. — А якъ бувало до насъ прибѣжить, то неначе то фуркало увезды шатне ся: и въ хатѣ ѣй повно, и въ свѣтлици, и въ коморѣ, и межи курами, и межи качками, лишь межи трюхи боялась, бо старый индикъ якъ разъ зъ неи фезъ ухопивъ, то мы всѣма ледви вôдоймили. — А якъ улетить бувало въ хату, то вже и на старôй Оманисѣ ручникъ поправляє, и на Маруси коралѣ перевязує, и мене кулакомъ штовхне, и зъ котомъ цѣлюєсь, и таке залопотить, що хата жужмомъ пôде, а Оманиха або въ огородъ утече, або до пасѣки пôде, або де-небудь, абы лишь вôдъ бѣды спастись.

Такъ она однои Суботы до насъ прилетѣла якъ сорока, а скоро Оманиха выйшла зъ хаты, такъ она заразъ до Марусѣ въ ухо:

„Тимофій выйшовъ!“

Маруся такъ и стрепенулась!...

„„И дежь — вôнъ?““ — пытає.

„За Хрестаремъ коло днѣстровои кручѣ тебе завтра по полудню дожидати-ме; — завтра-жь Недѣля, отже выпросись у старои, та прійди туда зъ Настевъ. — А хоть стара бы и не пустила, ты однако прійди, бо вôнъ тебе буде ждати!“

На се увôйшла Оманиха въ хату, а Гапа заразъ до неи такъ и прискипалась:

„Голубко, любко, зазулько! — якйжь, то вже ягоды зродили пôдъ Хрестаремъ!... якъ волоскй горѣхи!...“

„„Я ихъ ще сего лѣта и не видѣла. . . .““ каже Оманиха, а Маруся зарадъ похопила:

„Я мамо, пôйду завтра по полудню зъ Настевъ, тай наберемо! — Добре мамо?“

„„А яжь бороню?““ — каже Оманиха — „„лишь абы васъ не покортѣло купатись, бо хрестаревй кручѣ поганй безоднѣ, вже не одного чоловѣка приссали до дна, що и нинѣ пощоку зъ него нема. — А тй потопельники, кажуть, чатують на живй люди, абы ихъ у своє товариство загорнути!...“

„Та цуръ имъ!“ кажу я, — „хиба мы не купаємось що днины у нашôй млынôвцѣ, абы насъ мало у поганй кручѣ кортѣти?“

„„Вода свою жертву править““, каже далѣй Оманиха. — „„Та абы васъ также не кортѣло, на той Хрестарь лѣзти, бо то скала погана, непевна, голôвна, на-

висла надъ самовъ кручевъ Днѣстра, неначе то она хоче кождои хвилинки у безодне плесо штрикати!...""

„Най собѣ штрикає здорова", кажу я, „а намъ до неи яке дѣло? — Отъ погуляємо собѣ годинку, наберемо ягôдъ, тай ззагодѣ домôвь!"

„„А знаєте, дѣти"", проводить Оманиха далѣй, — „„по чому ту жасну скалу Хрестаремъ назвали? — по тыхъ хрестахъ безъ рахубы, щó люди по шпиляхъ, та маковицяхъ понакладали. — Бо бувало, якъ хто у кручахъ утоне, то люди заразъ и хрестъ святый на якôмъ тамъ небудь шпили поставлять. — Нарештѣ не стало вже де и хрестъ класти, — отже й залишили тоту установу, хоть опôсля того, хто знає, кôлько тамъ ще душь потонуло!... Вѣчная имъ память..."

„Безъ похорону!..." жалує Маруся.

„„Безъ трунвы и безъ ямы!..."" каже Оманиха, утираючи слезы, — бо зъ пôдъ дна кручѣ нѣхто ще и кôсточки ихъ не добувъ!..""

На се надôйшовъ старый Оманъ; усе втихло, навѣть Гапа не крутилась богато, але — моргнувши на Марусю — повѣялась домôвь.

VI.

Доки се у Омановôй хатѣ дѣялось, то у Клѣщуковôй иншй речѣ велись, зовсѣмъ иншй. — Старый Клѣщь сидить собѣ конець стола та люльку курить, а Никифôръ на припѣчку невôдъ лагодить, тай самъ до себе усмѣхаєсь.

„Гмъ", каже Клѣщь по хвили, вытрясаючи попѣвъ зъ люльки, — „Тимофій Соболь выйшовъ сегодня на сѣмь день на урльопъ. — А гарный хлопакъ зъ него

выбравсь, нѣщо й казати: — Мôгъ бы менѣ за дружбу бути!“

„„Маруся бы анѣ разъ не гнѣвалась!““ каже Никифôръ смѣючись.

„Якъ то Маруся?!“ — крикнувъ Клѣщь зъ офукомъ, хиба Соболь до неи яке дѣло має?!“

„„То вы не знаєте, що они обоє вже давно кохають ся?! — Ха, ха, ха!... Гарный зъ васъ двôрникъ, коли и те не знаєте, що вже воробцѣ по стрѣхахъ цвиринькають! — Ха, ха, ха!

„Се ложь!!!“ — крикнувъ Клѣщь, скочивши зъ лавы якъ опареный, — се неправда!!!“

„„Най буде про мене и неправда, а менѣ що до того? — Але я що знаю — то знаю!...““

„А тыжь менѣ чому се давно не сказавъ? — Таже ты знавъ, що я Марусю хочу брати?“

„„Абожь вы мене пытали, якъ до Марусѣ у старосты йшлисьте?““

„„Дôводу! — або ти заразъ шию вкручу якъ воробцеви!!! — Доведи!!!“

„„А якъ вамъ доведу, що тогды буде?““

„Тогды най Оманъ свою пышну донечку для жовнѣря тримає, а не мôй свѣтъ невъ вяже, мôй, того Петра Клѣща, що на єго славу ще и зáпороха змазы не впала!...“

„„Теперь вы и справдѣ говорите, якъ Петро Клѣщь, що и зъ офицеромъ бы за честь не мѣнявъ ся! — Але чи сему лишь правда буде?““

„Коли неправда, то мя убій довбневъ, — каже Клѣщь, здоймивши обѣ руки якъ до присяги д'горѣ.

„„Тожь идѣть завтра заразъ по обѣдѣ на хрестареву скалу, тай тамъ сховайтесь, але такъ, абы васъ нѣхто не видѣвъ. — Тамъ ждѣть, хоть бы и до вечера!

— А коли не найдете такъ, якъ я вамъ казавъ — тогды даю вамъ волю, зô мновъ робити що хотѣти, про мене и зъ Хрестаря мене стрôмголовъ у днѣстровѝ кручѣ трутити!...“

„О!!!...“ ажь зарувъ старый Клѣщь неначе той туръ розъюшеный. — „Але и Оманъ мусить зô мною, абы вôдтакъ старый не сказавъ, що я на єго доньку напасть кладу!...“ А се сказавши, ухопивъ кучму зъ клинка тай пустивсь у двери, а вжежь до Омана бѣгчи.

„„Стôйте, неню!!!““ каже Никифôръ, зупиняючи старого. — „„Вы що се хочете робити?! — То вы думаєте, що Оманъ ажь до завтра по полудню стерпить, та заразъ такого галасу не наробить, що Маруси не до сходу зъ Тимофіємъ буде?““

„Але щожь менѣ робити?“ — пытає Клѣщь заклопотаный.

„„Ждѣть ажь до завтра пополудню, доки Маруся на прохôдъ выбересь, а тогды ажь кличте Омана, та идѣть зъ нимъ манôвцями, щобъ васъ нѣхто не видѣвъ, на Хрестареву скалу““.

„„Твоя правда, сыну“, каже Клѣщь, шпуривши шапковъ у кутъ, а самъ тевкнувшись на лаву конець стола. — Никифôръ узявъ капелюхъ, тай выйшовъ нишкомъ зъ хаты, усмѣхаючись якъ той лисъ, коли єму мудре яке дѣло вдалось.

VII.

Цѣла Божа Недѣленька була тиха та ясна, та красна, та тепла, звычайно, якъ то опередъ Ивана. — Отжежь мы заразъ такôй по обѣдѣ зôбрались зъ Марусею тай пôйшли до хрестаревои кручѣ. — А той Хре-

старь стоить собѣ великій та жасный, та надъ Днѣстеръ похиливъ ся, а пôдъ нимъ запѣнене чорне плесо такъ ся и крутить!... ажь страшно якось дивитись!... Але берѣгъ красный, цвѣтный-цвѣтный, зеленый; неширокимъ лугомъ стоить по яворови, по березѣ, по дубови, а поузъ луга тягнесь густа дôброва, якъ та рута зелена. — О, краснежь оно, красне то днѣстрове поберѣжє!... абы лишь не той жасный Хрестарь, та не та чорна круча!...

„Ты щось невесела, Марусю?“ — кажу я.

„„Менѣ важко, Насте! дуже важко!...““

„Та чогожь, Марусечко? — Заразъ предсѣ побачишь твого Тимофія...“

„„Мôй Тимофій!... милый мôй Тимофій!...““ защебетала Маруся мовь той соловейко въ лузѣ; „„а може баба брехала; може вôнъ —““

„Не брехала, моє ты золото!“ обôзвалось зъ-за явора, и въ хвильку Маруся горнулась до свого Тимофія. „О, Марусенько! моє ты серденько, насъ нѣхто вже не розлучить на сѣмъ свѣтѣ!...“

„„А може и розлучить!!!““ гукнуло зъ найвысшои маковицѣ хрестаревои скалы. — Мы глипъ — а се стоить Оманъ зъ ручницею, а коло него Клѣщь, оба жаснѝ та червонѝ, якъ два настоящѝ каты. — „„Прочь вôдъ нерозумнои дѣвчины!!!““ ревнувъ Оманъ далѣй, неначе той дикій звѣрь, що ажь луна по дôбровѣ розляглась.

„Насъ двоихъ и смерть не розлучить, не то що ты, нерозумный дѣду!“ вôдповѣвъ Тимофій згорда, горнучи зомлѣлу Марусю до себе.

Бухъ!!! Бухъ!!! грянуло двѣчи зъ Оманового креса. — Тимофієва вôйскова шапка, прошита двома кулями, бризла далеко. — Никифôръ выбѣгъ безъ капелюха зъ дôбровы, та обзирає товариша, чи го яка куля не трафила. — Тимофій и я припали коло безталаннои Ма-

русѣ, що неначе мертва на травѣ лежала. — Оманъ набиває у друге свôй карабинъ. — Ажь тутъ наразъ: шугурррръ!!!... Круча заревѣла, филѣ зъ шумомъ брызли д'горѣ, що ажь насъ зросили, а цѣлый той бôкъ хрестаревои скалы, що Оманъ зъ Клѣщемъ на нѣй стоявъ, пропавъ зъ ними обома у чорнôмъ плесѣ Днѣстра, а пропавъ безъ вѣсти до сегоднѣшнои днины!

VIII.

На другій день три панотцѣ, якъ три голубы сивî, правили панахиду надъ хрестаревовъ кручевъ, правили похоронъ, правили парастасъ, „безъ трунвы и безъ ямы", якъ то у пѣсни спѣвають. — Стара Оманиха давала порядокъ, усе спокôйна, усе блѣда, якъ той ярый вôскъ, усе тиха, якъ та великомучениця. — Нарôдъ стоявъ доокола кручѣ, та плакавъ собѣ нишкомъ, але ревне. — Маруся лежала у горячцѣ, я ю обходила. — Никифôръ сидѣвъ коло хорого Тифомія, та плакавъ на свôй нерозсудокъ; бо се вôнъ и по Тифомія писавъ, и бабу Гапу до Марусѣ посылавъ, и Клѣща зъ Оманомъ назирцѣ натроюдивъ. — Але вôнъ се зовсѣмъ иначе думавъ, а иначе сталось; — бо вôнъ такъ думавъ: якъ старый Клѣщь узрить, що Маруся зъ Тимофіємъ любить ся, то — яко чесный чоловѣкъ — зовсѣмъ єи зрече ся, а старый Оманъ чи по воли, чи по неволи — буде мусѣвъ Марусю за Тымофія дати. – А тымъ часомъ....

У рôкъ. — Зновъ три священники, якъ три голубы сивî, правили парастасъ надъ днѣстрововъ кручевъ за упокôй душѣ Максима и Петра, що ихъ тѣла пôдъ хрестаревовъ скаловъ спочивали „безъ трунвы и безъ ямы". — Нарôдъ зновъ стоявъ доокола, та нишкомъ

плакавъ. Стара Оманиха зновъ давала порядокъ, якъ тогôдъ, усе собѣ тиха, блѣда, покôрна. — Тимофій зъ Никифоромъ стояли пôдъ оламкомъ Хрестаря, та молились Богу. — Баба Гапа вешталась коло Оманихи, але вже въ новôмъ фезѣ, бо старому вражій индикъ таки не подарувавъ, ажь доки го въ шматочки не рознѣсъ.

А я зъ Марусевъ? — Убиралися до святого слюбу, щó мали брати по полудню: Маруся зъ Тимофіємъ, а я зъ Никифоромъ.! —

II.

Стрѣлець.

I.

Мôй старшій братъ, знаєте, та кохавъ ся у стрѣлецтвѣ. — Господи, що кохавъ ся! Якъ бувало, яка днинка выпаде, що не може собѣ погуляти тыми темными лѣсами, то єго ажь нема. А хорошій бувъ собѣ парубокъ — о хорошій! Усе въ чорнôй одежи ходивъ, въ дорогôй — а чуперъ носивъ собѣ коротенькій, чисто.

Полює мôй братчикъ, що полює, але вôдъ якогось часу ставъ вôнъ дуже баритись по лѣсахъ. А дядикъ разъ пытають: „А де ты такъ забаривъ ся, Онуфрію?“

„Да я, каже, „гнавъ ся за оленемъ ажь пôдъ самъ Буковець!“

Дядикъ лишь покрутили головою: „Да чи ти собѣ, хлопче, куничку де не переймавъ?“

Мого брата мовь бы хто окропомъ попаривъ, такъ зачервонѣвъ ся, та и утѣкъ зъ хаты, а дядикъ у смѣхъ: „Еге!“ кажуть, „туда стежка въ горохъ?“ — Полягали.

II.

Господи, що я бувъ хлопцемъ пустый! Де бувало, якѝ хвиглѣ выстроють ся по селу, то безъ мене не обôйшло ся. — „Ого!“ кажуть люде, „отсе вже того шибеника робота!“ Але про те мене всѣ любили, а дядикъ найдуще.

Другои днины досвѣта, братъ зновь крѣсъ на плечѣ та въ лѣсъ, а дядикъ мене кличуть: „Грицьку“, ану сюда, — Грицьку!“

Я прибѣгаю: „А що тамъ дядичку?“

„А иди-жь менѣ“, кажуть, за Онуфріємъ на зирцѣ, та диви ся куда вôнъ пôде, та що вôнъ робити-ме. Але сохранно дѣ!“

Мене мовь бы масломъ хто помастивъ. „Гайда, гай!“ кажу, та й стрѣбнувъ у лѣсъ, мовь та яведа. — Дивлю ся, а братё такъ стриже плаємъ, такъ стриже! ажь хвоя сыплеть ся; такъ ёму, бачте, квапно. А я все за нимъ, все за нимъ — суну ся, якъ лисъ.

Не далѣчко якогось хутора зупинивсь, зазирає по пôдъ лѣсъ такъ уже приязно!“ Не видно“, каже, „забарилась“.

„Еге“, гадаю я собѣ, та мовь той кôтъ выхопивъ ся на одну высоку ялицю: сижу собѣ якъ дѣтько, нѣ чичиркъ.

А братъ зъ-за череса угорське своє пистолятко: гримнувъ разъ, гримнувъ и другій, ажь горы загуркотѣли, та й сѣвъ собѣ на колодѣ а я ажь щипаю ся зъ цѣкавости, що то буде.

Ажь тутъ: чахъ! чахъ! — крадеть ся по-пôдъ лѣсъ молодичка, мовь ласичка. — Прибѣгає. „Отто“, каже вôддыхавшись, „отто-жь я забарилась! Заразъ сѣла

коло ёго, поклала голову собѣ на колѣна. Братика мовь бы чарами хто обôйшовъ!....

„Ади, що я тобѣ принесла“, каже вона, та й посягла за пазуху. Я хотѣвъ лѣпше видѣти, нагнувъ ся зъ ялицѣ, а вершечокъ хрусь! — а я гегепъ зъ нимъ до землѣ! Охъ, обдряпавъ ся-жь я на ломаччя, обдряпавъ! Братъ до мене: „А тебе“, каже, „котрый анцихристъ сюда принѣсъ, та ще въ смерѣчку высадивъ, — га? Не мôгъ зависнути, та тутъ тебе чортова неня выпялила?“

Я такъ вже и стогну! „Охъ!“ кажу, „ой-ой! гину, свѣчки гину!“ А тутъ, такъ быхъ смѣявъ ся, що ажь пукаю, та не смѣю, — убє, гадаю собѣ.

„Но-но!“ каже, „я тебе заразъ выгою! Лишь кобы менѣ дядикъ за макъ-зерно довѣдали ся, що тутъ було, то на колу тебе повѣшу, хло! якъ ворону! Рушай домôвь!“

Нѣколи було не йти. Пôшовъ.

„А що?“ пытають дядикъ“.

„Та нема нѣчого“, кажу. Вперше я отсе передъ дядечкомъ збрехавъ. Та добре, що хоть не забоживъ ся.

III.

Щось у три чи чотыри дни по тôмъ чуємо мы: по душѣ. Ненечка заразъ и стрепенулись: „А кому-жь отсе?“ кажуть.

„Та по старому Бердареви“ уповѣдають.

А мôй братё не давъ и тыжня, але каже старинѣ: „Я хочу женити ся!“

„Таже ты ще молоденькій!“ кажуть дядикъ; „нѣяко тобѣ ще вязатись; отъ погуляй собѣ ще рокôвъ зо два, щобы тобѣ жалю не було по твоѣй молодости“.

Я вже доволѣ нагулявъ ся, дядичку! пора менѣ газдою стати ся“.

Дядикъ подумали трохи. „Про мене!“ кажуть. „А де-жь ты мѣркуєшь брати?“

„Бердареву молодицю“.

Неня въ плачь: „Сыну мôй, золото моє, соколе мôй! не бери удовицѣ! У вдовицѣ чары на полицѣ. Не бери голубе мôй!“

„Коли не даєте менѣ брати Бердареву, то йду въ свѣтъ вôдъ васъ; я безъ неи не можу жити“.

А ненька ёму въ ноги: „Бери“, кажуть, „де хочь; бери, що хочь. лишь не йди вôдъ мене, не йди соколе! я умру“.

У пять недѣль вôдогралось и весѣлля. Господи, що гуляли! Лишь неня ходили мовь упитѝ; не по ихъ була ся пара, та щожь уже мали своѣй головѣ робити! А тѣтка все ходить та въ одно: „Починено! починила єму, о починила, Онуфрѣйку, мôй сынку!“ Дуже вони, знаєте, брата любили, а такѝ собѣ були, що якъ намотають собѣ що на вусъ, то все дарма. Абы ихъ убивъ, то вони все своєи будуть.

А люде все до нихъ: „Та бо мовчѣть уже, тѣточко! хочь теперь мовчѣть, — не чинѣть славы, голубочку!“

Такъ вони: „А чому же быхъ мала мовчати — га? Я не буду мовчати! Таки щобъ знали, що починила, починила, починила и починила! А хтожь видѣвъ, щобы такій цвѣтъ молоденькій та дививъ ся на таку бабу? Передъ панами, передъ попами, передъ свѣтами казати-му, не то що! У девятёхъ церквахъ присягну, ой присягну!“

*

IV.

По весѣллю братъ вôдокромивъ ся вôдъ насъ, пôшовъ до жѣнки собѣ. Дуже рѣдко у насъ бувавъ, а невѣстка таки анѣ разъ; вона неню ненавидѣла, та ще й хвалилась, що бити-ме.

Але нашь вôйтъ та женивъ сына. А дуже вôнъ зъ нами добре тривавъ, зъ усѣма. Отъ и просить на весѣлля.

Доста ненѣ не до того було, а претцѣнь пôшли. „Щожь?“ кажуть, „коли такъ щиро просять, кому бы не пôти! Зъ людьми треба якось жити. Сёгодня-завтра загину, та якъ людей не буде, хто допровадить до гробу?“

Пôшли.

На весѣллю тôмъ бувъ Онуфрій зъ жѣнкою собѣ. Вôнъ щось не веселый, не такъ, якъ бувало, коли гуля собѣ, якъ той орелъ сизый по пôдъ сонечко. А мати стали ёго пытати: „А чомъ ты, Онуфрійку“, кажуть, „до насъ не приходишь? забуваєшь свою неньку стареньку“.

Хотѣвъ сердешный щось вôдповѣсти, але невѣстка ёго пхнула въ бôкъ, а ненечку въ лице трасъ! трасъ! „А чи ты“, каже, „маєшь менѣ чоловѣка кликати — га? Хто ёму паня: чи ты, чи я?“

Ненька не рекли нѣ пôвъ-словечка, лишь заплакали гôренько, та утирають собѣ кровь, що такъ и пôшла зъ нихъ чуркомъ, але мого братика неначебъ хто обмѣнявъ: Господи! якъ ухватить свôй келефъ позолоченый, якъ стане жѣнку бити! „А ты“, каже, „сяка-така, будешь менѣ неньку зневажати?“ Певно, що бувъ бы на смерть порубавъ, якъ бы були не люде. „Утѣкай!“ кажуть ѣй, „коли хочешь на свѣтѣ жити; мы ёго натуру вже знаємо.“

А вона стала на дверяхъ якъ була розхрѣстана, кровава; хрусталь та монества золотѝ на нѣй пôрванѝ, та й махає на брата: „Жди-жь“, каже, „вражій сыну! попамятаю я тобѣ отсе, не бій ся!“ та й пропала. А Онуфрій рветь ся вôдъ людей, неначе той цигрисъ въ запертѣ: „Пустѣть мене“, каже, „люде! нехай ѣѣ порубаю, нехай ѣѣ розсѣчу, якъ гадину!!!“

А тѣтка снують ся помѣжь жѣнками, та увъ-одно: „Вѣдьма! знахарка! мальфѣвниця! Троюда! А я-жь не казала! А я-жь вамъ не казала ластôвочки мои пышнѝ!“

V.

И те весѣлля минулось, якъ не було, лишь неня плачуть увъ-одно. Ажь тутъ приходить мôй братикъ, блѣдый-блѣдый, мовь то не вôнъ. Увôйшовъ, поклонивъ ся та й сѣвъ собѣ на лавѣ. Ненечка ажь излякали ся: „А отсежь що тобѣ сыночку мôй золотый, дитино моя люба?“

„Нездужаю“, каже, „о нездужаю!“ та й склонивъ голову на ручки собѣ, хитаєть ся, мовь той явôръ пôдтятый.

„Бѣдо-жь моя!“ рекли мати та й кинулись до постелѣ стелити. „Охъ, знала я, знала, що таке буде! Иди, та ляжь, сыну мôй нещасливый“.

Вôнъ зôтхнувъ лишь тяженько. „Грицю„, каже до мене, „ходи роззуй мене!“

Облѣгъ мôй братчикъ; лежить. Такій ставъ якъ тѣнь, нѣхто бы зъ роду не казавъ, що це вôнъ. А старѝ ходять мовь убитѝ.

„Теперь я вже не зрозумѣвъ, що своѣй головѣ дѣ-

яти“, кажуть дядикъ, ударившись по полахъ руками: „що хто казавъ, не казавъ — усе робивъ, не помагає“.

И не тратьтесь дурно и не трудѣтесь, дядечку мôй любенькій“, рече Онуфрѣй, „менѣ вже не поможеть ся. Отъ шлѣть лучше за попомъ, абы безъ порядку не пôти — бѣдна головко!“

Дядикъ въ плачь, мати въ голосъ. „А чимъ же мы тобѣ такъ докорили, сынку мôй, що ты насъ хочешь осиротити? Онуфрійку, дитино наша кохана!“

А тѣтка на дверѣ: „Теперь же я“, каже, „знаю! Отъ теперь же я ажь знаю!! „Напоѣла,“ каже, „ящуромъ напоѣла! Циганка Хима“.

„За попомъ“, крикнувъ братъ на силу, „идѣть за попомъ!“

Побѣгъ я до панъ-отця. Сидять собѣ у креслѣ, а передъ ними така книга, якъ половина сего стола: читають.

Я поцѣлувавъ ихъ въ колѣно и ставъ имъ казати, чого я прийшовъ, а вони ажь стрепенулись: „Онуфрій“, кажуть, „Онуфрѣй умирає? А отсе що єму?“

„Хо бы знавъ“, кажу, „отъ упавъ та й лежить. Уже й кликъ выклика́ли и пострѣвъ высукували, и кôльки вôдбивали, та дарма. Тѣтка кажуть, що ёго напоєно“.

VI.

Були и панотчикъ. Спорядковали хорого, посидѣли, поговорили, та й пôшли. А вôнъ нѣбы повеселѣшавъ трошечки та й кличе мене: „Иди“, каже, „Грицьку, та скличь менѣ побратимôвъ. най попрощаюсь, лишь хутко, братику!“

Збѣглись усѣ, обступилн: „Онуфрѣйку, братчику, товаришу нашь милый та славный, що зъ тобою?“

„Умираю“, каже, „прощайте, товаришѣ мой!“

Вони такъ и заплакали покотомъ! „Най тебе“, кажуть, „Мати Божа прощає, товаришу нашь гôдный та славный!“ та й стали зъ нимъ цѣлувати ся: а дядикъ та неня у слѣзонькахъ потопають. Ажь тутъ старшій парубокъ, що брата за головъ державъ, якъ не крикне: „Свѣчки! свѣчки давайте!!“

Ледве що свѣчку спостигли зажжечи, а братика мого вже не було на свѣтѣ. Лишь товаришѣ стоять коло ёго та слѣзоньки втирають.

VII.

Поховали мого братика любого, зробили обѣдъ, але єи не було. Пє та гуля собѣ у Хаима та зъ парубками водить ся. „А що!“ вôвкає на ввесь свѣтъ „вôнъ гадавъ, що надъ мною старшувати-ме?“ Нехай же теперь старшує. А й стару вѣдьму (отсе-бъ то мою неню) маю ще навчити, лишь най мене не перепросить!“

Але ненька єи не перепрошували.

Заразъ по похороновѣ якъ облягли, такъ и не здôймались спочили. — А якъ умирали то менѣ наказували: „Не бери“, кажуть, „удовы, бо я-бъ тебе зъ того свѣта прокляла“.

„А я-бъ ёму головнею очи выпекла“, кажуть тѣтка.

Да трапила й коса на камѣнь. Гуляла наша невѣсточка, що гуляла, ажь высватавъ ѣѣ оденъ урльопникъ, що въ кирасиряхъ служивъ: высватавъ, та й узявъ. О тогдѣ вже нѣколи було гуляти та бришкати: привяже,

бувало, ѣѣ за кôски до лавы, покладе передъ неи око воды та хлѣбъ зъ попелу, замкне хату на ключь, а самъ пôде собѣ въ корчму, або справить ся по храмахъ та по свестияхъ.

Казавъ Богъ дати
Лишь треба ждати.

VIII.

Сижу я собѣ разъ у дровѣтни та роблю новй чепѣги до плуга, а вона йде, стара — стара та бѣдна! Дивить ся въ нашь двôръ та й заплакала: „О“, каже, „Онуфрѣйку мôй, господарю мôй! кобы ты менѣ живъ, я-бъ твои слѣдочки продувала“.

А на ёго могилѣ четвертй вже чѣчки процвитають: и бѣлй и голубй, всякй.

III.

ПОБРАТИМЪ.

Я бувъ оденъ у свого батька, а батько багатырь бувъ! бувало и вôсѣмъ наймитôвъ тримають, бо було до чого. А менѣ и сокиры не дадуть въ руку взяти, не то що. „Що тобѣ“, кажуть, „роботовъ клопотатись, коли є кому и безъ тебе?“

„Якъ же менѣ безъ роботы жити“, кажу я, „коли менѣ нудно!“

„Чому бы не нудно!“ станутъ ненечка бувало гнѣватись „ану тôльки крѣсъ, да въ лѣсъ! тожь бы то я заячика печеного попоѣла!!“

А вони умысне отсе кажуть, щобъ мене вôдъ роботы вôдгулити. Нѣщо тогды вже й робити, беру крѣсъ та йду.

А въ недѣлю, чи тамъ у празникъ, то сестры мене, бувало, ажь проклинають, бо ненька вôдъ самого досвѣта нѣчо не дѣють, лишь имъ дорѣкають: „А сорочка Иванова яка? А ширинька яка? А вôнъ про васъ и чорный ходить, и не змытый, а вôнъ сякъ, а вôнъ такъ, хоть васъ три въ хатѣ!“ Таке сердешнымъ сестрамъ бувало пѣєть ся черезъ мене. Да кобы хоть було за що;

а то на менѣ и сорочка якъ папѣръ, и ширинька якъ макъ, и голова вымыта та вычесана, що вже лѣпше хиба въ якого принца, а неньцѣ ще не догода. Оттакъ то я дома проживавъ.

А батечко, абы лишь недѣля: „ану, сыну, ану на базарь, ану нагулятись, доки молодый!“ тай менѣ карбованцѣвъ зо два въ чересъ! Оттакъ то я пробувавъ у свого батечка. Да не довго набувъ ся: прийшла вербицирка, а гусарскій майоръ тôльки цьмокнувъ, якъ мене побачивъ. Кучерики мои золотѝ да коханѝ, пôшли вы попôдъ ноги!...

У нашому селѣ не було кращого парубка, якъ той Сидоръ Чобанюкôвъ; бувало ажь сіяє, де стане; а що вже до стрѣлецтва вдавъ ся, то и не сказати. Бувало не мине таке лѣто, щобъ вôнъ тыхъ два або и три медведѣ не вбивъ, за инчу дичь и не згадувати. А увôйти до нёго въ свѣтлицю. то нѣчо не видко, якъ лишь тѝ роги оленевѝ да зброю стрѣлецьку, по росôшкахъ навѣшану. Були тамъ и такѝ роги, що въ 24 росôхъ, коли не бôльше. А що вже зброя! а що вже коникъ на стайни, сивый якъ голубъ! а що вже сѣдельце турецьке да поводы шовковѝ срѣбромъ цвѣткованѝ!...

Зо Сидоромъ жили мы собѣ лѣпше, якъ два рôднѝ браты, да якъ намъ и не жити було, коли оба жвавѝ, оба багацькѝ сыны, сказано єдинчуки, а ще до того оба стрѣльцѣ! Нѣ пообѣдаємо оденъ безъ одного, нѣ повечеряємо. Чи вôнъ, бувало, до мене прибѣжить, чи я до нёго: говоримо, смѣємось, радимось, полюємо, або посѣдлаємо собѣ коники та гайда въ залôжку! А якъ и то нѣ, а мы полягаємо собѣ въ чердацѣ, позакурюємо люльки, та станемо собѣ нашѝ стрѣлецькѝ придабашки оповѣдати, або такъ що...

Насъ вôдобрано однои днины двадцять, де-кого до

Єдрôвъ, де-кого до Пармы, а мене до Гузарôвъ. А скоро намъ присягу прочитали, звелѣвъ насъ оденъ охвицеръ пôдъ арештъ дати. „А знайте“, каже, „щобъ вамъ на завтра страву поприносили, бо рушите кождый до свого полку“. Я вже такъ прошу ся: „пане охвицеръ“, кажу, „сизый мôй, пустѣть мене хоть домôвь попращатись. Я завтра, наколи скажете, на тогды ставлю ся! Пустѣть, пане, пустѣть!“

Охвицеръ засмѣявъ ся. „Вôйте“, каже до мого батька (а вони були тогды вôйтомъ) „що отсе за парубокъ? можна єго до завтра пустити?“

„Се мôй сынъ“, кажуть батько, а слёзы имъ лишь кить-кить по бѣлôй бородѣ, — „коли ласка, пане, то можете го пустити, я ручу за него“.

Отъ и пустили.

Дома сумъ. Ненечка лежя на постели пôвъ-мертвî, сестра одна и друга стоя по кутахъ та плачуть собѣ тихесенько, а старша сестра голосить у коморѣ да лагодить менѣ шмаття на завтра. Я сѣвъ кôнець стола, да плачу и собѣ. Чи побачу я вже горы свои краснî, чи почую я ще моєго батечка ласкавого голосу, мою ненечку, сестрички, дружечки?...

Оттакъ я думаю та плачу — плачу, ажь Сидоръ, побратимъ мôй дорогій, на дверѣ. Якъ прийшовъ зъ полювання въ кресѣ да въ порошницяхъ, такъ и прилетѣвъ до мене сизый мôй.

„А що, брате Иване, злагодили тебе?“ поспытавъ а самъ палахнувъ, наче та поломѣнь, — „злагодили тебе?“

„Злагодили“, кажу.

Вôнъ сѣвъ коло мене тай заплакавъ, страшне заплакавъ. Да не довго плакавъ; пôвъ минуточки, або

и тôльки нѣ; повтиравъ ся тай ухопивъ мене поза шию:

„Братику“, каже, „нѣчого на мене не здаєшь? мене забуваєшь?“

„Братчику“, кажу, „побратиме: батечко мôй старый. Зъ сестрій моихъ буде хто небудь збиткуватись!...“

„Богдай я такого слова вôдъ тебе бувъ не почувъ!“ сказавъ вôнъ гôрко.

„Не гнѣвай ся, братчику: я знаю, що ты мои сестры не лишишь въ поругу. А мого вороного возьми, братчику таки до себе. Нѣхто го такъ не пожалує, якъ мôй рôдный товаришь“.

„Твому вороному не буде въ мене кривды“, каже Сидоръ.

„Ще тя прошу, братчику: догледь мои зброѣ! Батько слабû, а наймиты — звычайно“.

„Лишь ты тымъ не жури ся, брате! На що менѣ те й казати, коли я самъ знаю“.

Другои днины попращавъ ся, пôшовъ!

Служу въ вôйску рôкъ, служу другій, добре менѣ. Нарештѣ зробили й капралемъ, а я зъ одно Бога прошу, кобы то лишь домôвь! Ажь тутъ приходить менѣ листъ зъ дому! „Приходи сыну, домôвь“, пишуть батько, „якъ найборше, у насъ велика тривога. Ось тобѣ 200 левôвъ на дорогу“.

Я заразъ побѣгъ до нашого пана ритмайстра.

„Пане“, кажу, татку змилуйте ся! та й показую єму листъ. А вôнъ такъ:

„Не журѣть ся“, каже, „капраль Дзвôнка, а я заразъ самъ пôду до пана майора за васъ прохати“. Ще того самого вечора сѣвъ на пошту, та й поѣхавъ!

До села прийшовъ я, вже вечерѣло. Вхожу въ ха-

ту — нема нѣкого, лишь хтось дыше на печи. Прихожу блище — се мôй батечко старенькій. — „Чи то вы тамъ, дядечку? здоровî, дужî?“

„О спасибôгъ ти, сынку, що прийшовъ; сѣдай, душко!“

„А неня де?“ пытаю.

„Абы ты здоровъ, душко, а ненечка твоя вже покôйна... Засвѣти, любчику; свѣчка оттамъ десь за образомъ“.

Засвѣтивъ дивлюсь — батечка мого вже й не пôзнавъ, такî то вони стали.

Чого вы самî въ хатѣ, батечку? де сестры?

„Заразъ поприходя, сынку; Марія пôшла въ млынъ, а Аксеня коло худобы пораєть ся“.

„А Митрона?“

Батечко тôльки заридали. „Митроны, сынку, вже немає... Подякуй свому товаришеви. Пôшла до Черемшу глибокого, та вже не вернулась... До тыжня и стару поховали“.

Ще батейко и не розповѣстили гараздъ, а я вже бувъ у Сидора. Гострый нôжь, пара пѣстолятъ за чересомъ. — Вбѣгаю, а вôнъ стоить коло стола, та крѣсъ набиває.

„Здоровъ, брате!! Де моя сестра?!!“ Вôнъ ставъ якъ укопаный, нѣ пары зъ устъ.

„Борони ся, товаришу, бо гинешь!!“ крикнувъ я тогды, а самъ пустивъ ся на нёго зъ ножемъ. Да вôнъ швидкій бувъ: имивъ мене обома руками за мою руку, що тôльки силы мавъ.

„Стôй“, каже, „побратиме; ще слово-двѣ позволь менѣ сказати!“

„Говори“, кажу, „да не бари ся, я не маю коли!“

„Добре“, каже, „я заразъ готовый. Ты жовнярь: — наробишь головництво, марне загинешь, а за кого? за

одного фалчивого товариша, що зъ твои руки и кульки тои не варта.

„Нѣ, брате Йване: я лишь разъ тебе зрадивъ, а другій разъ того не буде!“ Що окомъ клѣпнути вырвавъ менѣ пистоля зъ-за череса, кулька забринжала, а вôнъ тôльки поваливъ ся менѣ въ ноги. Добрый стрѣлець бувъ: въ саме серце трафивъ. Якъ-бы въ вôйську, то бы капитанъ за такій центъ и лева срѣбного не пожалували!

Гуцулськая славо,
Якажь ты крôвава!

IV.

Три якъ рôднѝ браты.

I.

Менѣ ще й двадцять рôкъ ледви було, якъ уже кучерики мои золотѝ облетѣли! Навѣть и попрощатись не пускали, але велѣли вôдъ разу йти до компаніѣ. Зъ тяжковъ бѣдовъ вôдпрохавъ ся на три дни до дому.

А дома сумъ та плачь. Матн розболѣлась, рыдаючи, (батька давно вже не було на свѣтѣ), сестры неначе зъ ума зôйшли, таке заводя. Лишь братъ мôй Онуфрій сидить собѣ конець стола, неначе то не мене вôдобрали. Бѣлый — бѣлый та сухонькій! — лишь очи свѣтя.

„Братику“, кажу, „а вамъ мене не жалко?“ Вôнъ менѣ на це нѣчо не вôдповѣвъ, тôльки двѣ слёзы великѝ покотились по красному та зовялому тому личку. Заплакавъ и я собѣ, попращавъ ся та й пôшовъ.

II.

Служу рôкъ, служу другій, нѣ смутный, нѣ веселый. Нѣчо мене не займає, нѣчо не тѣшить; тручаю

свои днѣ якъ вильми. Тôльки того й розжитку, коли стану, бувало на стôйцѣ, та собѣ тихесенько поплачу, або Богу помолю сю. Тогды менѣ неначе та недура розсунеть ся; и зôроньки засіяють иначе, и мѣсяць усмѣхнеть ся, и соловейко прощебече. А я собѣ стану, зôпрусь на ясную свою зброю, та слухаю або дивлю ся.

А у касарни, — отъ якъ у касарни: гоминъ, зойкъ. Де хто лає, де хто бє, де кого зновь другî бють. А я собѣ — отъ якъ то я, все мовчу та своє дѣло роблю. Панъ капраль Косовичь не разъ бувало й кажуть: „Це — кажуть - чоловѣкъ камяный, — я бы такъ не зумôгъ жити на свѣтѣ!“

„А що-жь“, кажу, „панъ капраль: мы не можемо бути всѣ однакî“. Тай зновь мовчу.

Одного вечора сидимо мы собѣ въ касарни. Де хто ще пораєть ся коло руштункôвъ, де хто вже покутавъ ся та люльку собѣ курить, зъ комратомъ розмовля дещо, а я стою собѣ у вôкнѣ та думаю. Ажь тутъ прибѣгає капраль зо дня. „А нема тутъ — каже — Шовканюка Йвана?“

Мене неначе бы серпомъ чиркъ. „Я озде“, кажу.

„Завтра до рапорту; тобѣ листъ прийшовъ“.

„Нѣчо“, кажу.

А комрата такъ заразъ и вжарили: „Еге, кажуть зъ грôшми! Шовканюкъ завтра платить!“ — Добре вамъ жартувати, думаю я собѣ, да не такъ-то старôй бѣднôй вдовѣ дѣти годувати, да ще до того й баля обходити. А мôй братъ, знаєте, вже три роки зъ постелѣ не встає: сохне та кровю у въ-одно дыше.

III.

Другои днины, рано, зôбравъ ся чисто, прихожу до рапорту. Капитанъ такій сердитый, недобрый; приходить до мене:

— Якъ зовешь ся? — гримнувъ.

— Такъ и такъ — кажу.

— На! — крикнувъ — тай шпуривъ менѣ листъ у лице. Навѣть и не подивить ся на чоловѣка, а хоть подивить ся, то неначе собака крôзь плôтъ. Понѣсъ я свôй листъ до одного фрайтера, що знавъ читати. „Ану — кажу — фрайтеръ, прочитайте менѣ отцей листъ, будьте такî добрî!“

— Чому нѣ, — прочитаю. Та и ставъ читати. А я слухаю.

„Братчику мôй дорогій та любый!“ читає фрайтеръ, а менѣ гôркî такъ чогось и обѣлляли!

„Далѣ, — прошу — далѣ!“

„Ты вже мене не застанешь, бо я на смерти“.

„Да не вдавай ся въ тугу, любый; ты знаєшь, що я не живъ на свѣтѣ а каравъ ся“.

„Коли зможешь, приходи на урлёпъ, Иване, бо мати наша сама остаєть ся. — Сестры пôшли въ наймы, а Василька взяли въ двôръ до волôвъ“.

„Волики спродавъ, нѣ що було робити; на податки треба було. И кожухъ свôй мусѣвъ продати; але сердаки оба ще стоя: коли не закрадуть, то понаходишь“.

„Вуйко Андрѣй дуже насъ скрывдивъ; и послѣдну коровину зъ загороды займивъ. Але не споминай ёго лихомъ, якъ выйдешь. Усе таки свôй своимъ“.

„А теперь, брате мôй, Иване, брате мôй рôдный

прощай мене: и першій разъ, и другій и третій! А коли тобѣ Богъ поможе, та будешь мати зъ чого, споминай мене.

„Твого рôдного брата Онуфрія“.

IV.

На другій день пишу ся зновь до рапорту: „Co chcesz?“ крикнувъ капитанъ, а очи ходя въ нёго, знай у тои гадины кажаристои.

— Прошу послушне пана капитана хоть на два мѣсяцѣ на урлёпъ. У мене...

Господи, якъ утне!... „Я вамъ, — каже — урлёпъ дамь, вы сякî такî сыны!“

„До гарешту зъ нимъ!“

Завели мене въ гарештъ, менѣ байдуже. Сижу собѣ, неначе то не я.

„Ты достанешь буки — каже капраль вôдъ-дня.

— Нѣчо — кажу.

И обгорнули мене думки та гадки. Пôду, гадаю собѣ, та утоплю ся; чого въ свѣтѣ бôльше й жити? Тамъ хоть побачу ся зъ братикомъ своимъ рôднымъ, а тутъ тôльки бють та збиткують ся. Боже ты нашь, Боже!...

V.

На третый день ведуть мене зновъ до рапорту. Я стою; рапортъ великій, капитанъ звелѣвъ прийти усѣмъ Словакамъ, що сорокъ осьмого року на Угорщинѣ були

половили. Було ихъ у нашôй компаніи бôльшь якъ двадцять мужа.

— А що — пытаєть ся мене капитанъ — чи будешь ще на урлёпъ проситись?

— Нѣ вже — кажу. А думка въ мене одна; кобы по рапортѣ — пôду, та втоплю ся. Приходить капитанъ и до Словакôвъ: А що — каже: прийшло, абы васъ пустити до дому.

Вони такъ зрадѣли. Господи!

— Шкода менѣ васъ, жалує капитанъ, вы хлопцѣ гôднй. А може має хто зъ васъ охоту остатись рôкъ зъ оденъ въ компаніи? вамъ добре буде.

Нѣ чичиркъ.

— А вы, капраль Бая: не маєте охоты, ще зъ рôкъ послужити? У моѣй компаніи добре.

Цѣлый рапортъ якъ разъ усмѣхнувсь. Нашь капитанъ та про добре говорить!

Але Бая не много думавъ. „Пустѣть — каже — пане капитанъ, Шовканюка на урлёпъ, то вамъ ще рôкъ служити-му. Оттакъ!“

Капитанъ не йме вѣры; то на мене дивить ся, то на капраля. — А це, каже, якъ?“

— Оттакъ якъ кажу: пустѣть Шовканюка на урлёпъ, то вамъ цѣлый ще рôкъ служити-му. Пустѣть — пустѣть, пане капитанъ: въ нёго братъ померъ, въ нёго стара слаба мати зъ голоду погибає.

— Про мене, каже капитанъ, подумавши хвильку. Шовканюкъ иде на урлёпъ.

VI.

Другои днины дали менѣ урльопасъ, дали кабатъ дранковый, дали мантлину стару-стару та дєраву, тай

пустили. А я такій уже радъ! „А де — кажу — мôй панъ любый та золотый! де панъ капраль Бая?

— Да нема — кажуть пôшовъ у мѣсто.

Охъ менѣ лишенько! а я щобъ зъ нимъ и не попрощавъ ся? Я ждати-му, доки вони не вернуть зъ мѣста.

— Да не дожидай ты богацько, — каже де хто зъ цуґу, а то фельфеберъ якъ тебе захопить, то матимешь ся!

— Коли такъ, то хиба йти — думаю я собѣ, а моєму пану капралёви най Богъ дає, що самъ розумѣє. Оттакъ думавъ я, та й пôшовъ.

А за мѣстомъ — я й нѣ въ той бôкъ, а панъ капраль Бая якъ разъ проти мене. Я такъ зрадѣвъ. Панъ капраль! — кажу, а я думавъ, що я зъ вами вже не побачусь. Чого вы такъ борзо пôшли?

— Да я умысне — кажуть вони — бо я мавъ ще зъ тобою говорити дещо.

А багацько тобѣ миль до дому? кажи правду.

— Сорокъ миль, да ще й кôлька, — кажу я.

— Вони на те нѣчого, лишь дивють ся на ментлиночку тую дѣраву, тай кивають головою. А то студѣнь така, Господи! сказано передъ Рôздвомъ.

— Ходи — кажуть — у шинокъ, выпємо вина! Выпили мы вина. Господи, що добре: я го доси и не пивъ. Оттакого, думаю собѣ, кобы то братикови тому хворому вынести! (бо въ мене все на гадцѣ, що я братика свого ще застану). Ну, нѣчо, гадаю я собѣ: кобы то вчинити ся на Вѣжници, не ѣсти, нѣ пити-му цѣлу дорогу, а вина мушу свому братчикови вынести.

„Часъ менѣ до касарнѣ“, стали нарештѣ панъ капраль казати, выймають пять левôвъ баночку, тай дають менѣ.

А це на що? — кажу я.

— На дорогу, здаєть ся, кобы ихъ бôльше мавъ, то я бы тобѣ и бôльше давъ, а такъ не маю, бери що є.

— Да я, — кажу — зафасувавъ два левы срѣбнѝ; менѣ доста буде.

Вони ажь розсердились.

Коли я тобѣ даю, то бери, — кажуть. Коли вже не те, то хоть кожушокъ собѣ купишь. Теперь студено.

Не хотѣвъ я ихъ бôльше гнѣвати, узявъ. За два левы, думаю я собѣ, купю нени добру хустку, тепленьку, за лева шовкову хустку братови до шиѣ, а по левови кождôй сестрѣ по рянтухови тонкому та широкому.

Попращались: подякувавъ свому панови капралёви якъ умѣвъ, тай пôшовъ. А тутъ не студѣнь нѣ! ажь око вяне.

VII.

Ще и тыждень не минувъ, а я вже на Вѣжници. А це саме святый вечеръ; по хатахъ свѣтло видко, чути, якъ добрѝ люде радують ся сидя при вечери, а я собѣ иду зъ цѣпкомъ у рукахъ, та думаю: що то теперь у мене дома дѣєть ся. Братика мого мабуть и не має на свѣтѣ!... А що ненечка, а що сестры? Але побачу, думаю я собѣ! домôвь нема вже бôльше якъ чотыри милѣ маленькѝ, на опôвнôчь стану або и борше. Посмотривъ за торбинку, чи є всѣ дары та гостинцѣ, що у Бистрици, йдучи, накупивъ?

— Є всѣ!

Йду далѣ, навѣть и въ вôкна не дивлюся, такъ иду. А тутъ такъ мене и тисне щось коло серця, неначе нє що мене за серце, и дрѣмлеть ся менѣ, неначе я пяный, або що, а я нынѣ и кришички хлѣба въ устахъ не мавъ, не то що. Да не те, щобъ не було; були въ мене въ торбинцѣ и два калачѣ пшеничнѝ плетенѝ, и фляшка вина доброго и рыбы вызнины штука. Да не буду ѣсти, думаю, домôвь принесу. А тутъ менѣ такъ и позѣваєсь! сяду, думаю собѣ, припочину минуточку, а вôдтакъ скорѣшь и пôду, якъ вôдотхну. Сѣвъ собѣ на якôмсь тамъ приулку, въ очехъ замрило, за серце ймило. Це я змерзъ, думаю собѣ; хотѣвъ встати — не здужавъ, поваливсь у снѣгъ. Ратуй, святый Николаю, въ тяжкихъ бѣдахъ, теплый нашь заступниче, ратуй!

VIII.

Прокидаюсь — а я вже не въ снѣгу, а въ гарнôй, теплôй постели. Надъ мною стоить оденъ жандарь, красный, молоденькій. Бачили вы то ангела, що въ Чернôвцехъ у святôй Парасковіи на лѣвыхъ дверехъ намалёваный? — Такій и це жандарь бувъ, благій та ясный. Стоить надô мною, та дивить ся менѣ въ вѣчи.

Я такъ и стрепенувсь. „Охъ менѣ лишенько, кажу, а я де отце?“

„У мене“, каже жандарь, „якъ у рôдного свого брата, або ще лѣпше. Не вставай, серце, ты дуже хворый“.

Я заразъ нагадавъ собѣ и Онуфрѣя, и Баю, и урлёпъ. „А се, кажу, якъ я тутъ зайшовъ?“

„Бодай и не згадувати, каже жандарь, учора зъ

вечера йдучи, найшовъ я тебе пôдъ однымъ будынкомъ, безъ душѣ.

„Боже милый, Боже!“...

„Такъ тобѣ треба, обôзвавъ ся другій жандарь пузатый, що по хатѣ ходивъ та люльку куривъ — не пий!... А я тои днины и воды въ устахъ не мавъ, не то що. Такй то люде.

Молоденькому жандареви тôльки слёзы въ очехъ закрутились. Покивавъ головою, тай сѣвъ собѣ коло мене на постели. Пикатый выйшовъ зъ хаты.

— Пане кажу, а мундуръ мôй варе є?

— Є — каже — не жури ся: и мундуръ є, и торбинка и урлёпасъ.

— Въ урлёпасѣ — кажу — бувъ листъ.

— Є и листъ — каже, — я находивъ.

— Кобы я знавъ, кажу, де мôй мундуръ, я бы збиравъ ся“. Доста невеселый бувъ жандарь, а ще засмѣявъ ся.

— „Кобы“, каже, „за три дни, тобы добре“.

Я ажь незумѣвъ ся. „Що вы отце кажете, пане? Вы не знаєте, якъ у мене дома!“

— Я все, каже, знаю. Але дохторъ велѣвъ тебе не пускати.

— А де-жь той, кажу, дохторъ?

— Вôнъ заразъ повиненъ надôйти; я вже пôславъ по нёго. Прийшовъ и дохторъ. А що, каже, якъ тобѣ?

— Добре, кажу, пустѣть до дому.

— Ще тобѣ не можна, каже дохторъ, ты ще дуже слабый.

Я такъ ставъ и благати. Пане, кажу, пустѣть мене! Въ мене дома отъ якъ, та отъ якъ. Менѣ вже не далеко.

Жандарь чварснувъ щось до нёго по нѣмецки.

— Про мене, каже дохторъ нарештѣ; завтра можешь йти, а сёгодня лежи менѣ ще въ лôжку, та пий отцй лѣки, що я ти принѣсъ. А тѣло масти собѣ отцевъ мастею.

Я такъ и зрадѣвъ! „О! дякувать же вамъ, пане дохторъ!“

— Не менѣ дякуй, каже дохторъ, а отцему панови, бо якъ бы не вôнъ, а ты бы вже не живъ на свѣтѣ.

IX.

Лежу я въ лôжку та думаю, коло мене сидить жандарь та люльку курить.

— Чого, каже, такъ задумавъ ся серце?

— Чижь нема чого? кажу.

— Не жури ся, брате, Богъ батько. Лихо мине, гараздъ буде.

— Хто бы збагъ, кажу, що зъ моимъ братомъ стало ся; кобы го ще хоть живого застати.

— Абы ты, та я здоровъ, каже жандарь.

Мене неначе ножемъ утокъ. — Або вы знаєте? кажу.

— Твого брата учора тыждень ховали. — Тай сплакавъ.

— Або вы, кажу, мого брата знали?

— Я, каже, не мавъ вѣрнѣщого товариша на цѣлôй сѣй вашôй Буковинѣ.

— А вы-жь зъ вôдкôля.

— Я? О я здалеку, друже, я ажь зъ тои великои Нѣмеччины. Не будешь знати.

— А такъ — якъ жежь вы пôзналисъ зъ Онуфрѣемъ?

— Я неразъ, каже, у васъ на кватирѣ стоявъ; отъ и пôзнали ся. Якъ то було таку щиру та любу душу не любити! Царство ёму небесне.

— А сестры мои, не знаєте, чи прийшла хоть одна до дому? бо братъ менѣ писавъ, що обѣ въ наймахъ.

— Въ наймахъ, каже жандарь, а самъ такъ и почервонѣвъ!

Чудно менѣ, та дивно менѣ.

X.

Другои днины уже менѣ лѣпше. Богу дякувати: зôбравъ ся та й хочу йти.

— Жди, каже жандарь, по тебе заразъ вôзъ приѣде. За годинку приѣхавъ вôзъ; сѣвъ я тай поѣхай.

А домôвь якъ прийшовъ, то мало зъ ума не зôйшовъ, такъ то я заставъ. Въ хатѣ студѣнь; неня лежить на печи ледви жива, Василько пригорнувъ ся до неи, та просить хлѣбця дрôжучи: а я на дверѣ.

— Добрый день вамъ, ненько, що дѣєте?

— Чи то ты тамъ, сынку? Дай же Боже тобѣ здоровя, що прийшовъ, а то я вже не гадала зъ тобовъ ся видѣти. Гину, сынку, зъ студени, та зъ голоду.

Я скинувъ борше дранкову мою плащину, тай окрывъ неню, а самъ ухопивъ сокиру, що стояла за лавовъ, та въ лѣсъ! За малу годиночку були и дрова въ хатѣ, и огонь гарный у печѣ. Для рôднои неньки борзо дрôвця рубають ся!...

— О простибôгъ же тобѣ, сынку, кажуть неня,

скоро почули огонь въ печи. Ходи сюда, душко, най тебе переблагословлю!

Поблагословили.

— А коли, кажу, Онуфрѣя прятали?

— Передъ учера тыждень минувъ, кажуть неня.

— А що казавъ, якъ умиравъ?

— Нѣчого не казавъ, сынку мôй, лишь у въ-одно тебе сподѣвавъ ся — дожидавъ. Нема — каже — Иванчика, нема братика мого рôдного нема... а менѣ все причуває ся, що вôнъ иде; вôнъ не далеко мене, вôнъ прийде.

Та якъ зôтхнувъ, тогды, сынку мôй, такъ и Богу душечку давъ. Не дôждавъ ся братика свого рôдного побачити, що го такъ дуже щире дожидавъ!...

Десь коло опôвночи позбѣгались и сестры зъ села. А що, кажу, сестрички: вы, бачу, вашу неню гарно дозираєте, нѣ що казати! Якъ бы не я бувъ находивъ ся, то зô студени гибли, и самî и дитина.

— А щожь бадичку, вôдрѣкають ся сестры, плачучи, коли у такихъ панôвъ служимо, що и до церкви не пускають, не то що. Отъ же теперь выкрали ся.

— А такъ же не будуть вамъ нѣчого казати?

— Та нехай уже кажуть; нехай насъ и вбють, а насъ кортѣло зъ вами побачитись бадичку. Не гнѣвайтесь!...

Менѣ жаль ажь серце розрыває, але нѣчо не кажу, мовчу; выймивъ дары, тай роздавъ. Лишь та хустиночка шовкова, що братикови свому купивъ, лишилась!...

XI.

Другои днины пôшовъ я до жида.

Давай, кажу, на роботу!

— Коли хочь, а ты бери на сяжнѣ, каже жидъ.

— Нѣчо, кажу, возьму и на сяжнѣ. — Взявъ три кôрцѣ хлѣба, взявъ соли, взявъ грошей, роблю, такъ роблю, ажь пôтъ крôвавый зъ мене иде! а менѣ здавалось, що це не робота, а играшка: для рôднои неньки немає тяжкои роботы...

Роблю я оденъ тыждень въ неи, роблю другій, ажь тутъ прибѣгає дитина плачучи.

— Бадичку, — каже — идѣть до хаты, бо неня дуже слабй.

Покинувъ роботу, бѣжу. Прибѣгаю домôвь, ажь неня вже безъ душѣ. И свѣчки не було кому въ руки дати. Оттаке то бѣдною!... „А чомужь ты менѣ, сынку, давно не давъ знати?“, лаю я на хлопця.

— Я хотѣвъ бадичку, колижь бо неня увъ-одно мене не пускали — повѣстує хлопець, плачучи. Вы, ненечко слабй, я пôду за бадичкомъ у лѣсъ? „Не йды, сынку, кажуть неня, а то ще тебе собаки де нападуть та перепудя. Не йди, сынку, я не слабенька“.

XII.

Поховавъ я свою неньку, а самъ облѣгъ. Лежу, такъ лежу, що ледви й тямлюсь.

Ажь тутъ уходить вôйтъ зъ десятникомъ.

— А ты, — каже, — набравъ у жида на сяжнѣ, чомъ не робишь?

— Кобы я годенъ, кажу, то я бы робивъ, а такъ сами видите, що не годенъ.

То дай залôгъ, каже вôйтъ, або пôдпиши ся на ґрунтъ. Не смѣє пропасти.

— Жидôвске, кажу, не пропаде, а я на ґрунтъ не пôдписую ся, бо до того є сироты, не лишь я. Коли подужаю, я жидови вôдроблю, ще и камату ёму заплачу.

Вôйтъ насваривъ на мене, тай пôшовъ, але жидъ поганый не ждавъ: въ тыждень, чи якъ, прийшовъ мене фантувати. А я ще лежу. Записали и ґрунтъ и хату въ залôгъ, — я сижу на постели, та сплакавъ. Такъ ревне плачу, що ажь серце зъ мене выскакує. Ажь тутъ убѣгає Нестерюкъ Якôвъ; убѣгъ, та й зупинивъ ся коло дверей.

— Добрый вечеръ, брате!

— Добре здоровля. Прошу, сѣдай!...

— Най увесь гараздъ у тебе сѣдає. А тебе забрали?

— Забрали, кажу.

— Шкода, що и шкôру зъ тебе не здерли, упѣкъ Якôвъ.

— Вôдъ тебе, брате Нестерюку, кажу я, менѣ и таке слово миле.

— Въ оденъ разъ! повторивъ Нестерюкъ гôрко. А теперь?

— Теперь я у печали, у великôй печали. Не годить ся менѣ вѣрного товариша займати.

— Ты дурень (не противъ васъ говорячи, четцѣ мои любû!) ты дурень! ще разъ повторивъ Якôвъ, а самъ

пôшовъ и „бувай здоровъ“ не сказавъ. А другои днины приносить менѣ жидъ письмо:

— На тобѣ, пакъ, каже, Якôвъ Нестерюкъ вже мене закутало за тебе.

— Якъ то закутало? — пытаю.

— Оттакъ закутало, що твою роботу переймило на себе. Воно такъ сёгодня вже за тебе латры въ лѣсѣ рубає.

XIII.

Якôвъ Нестерюкъ зъ нашого села, парубокъ годный та щирый, що и не сказати. Доки мене остригли, то мы собѣ товаришували, а вôдтакъ и не бачились бôльше, бо вôнъ далеко вôдъ насъ сидѣвъ, ажь на другôмъ кутѣ. Тôльки неня покôйнѝ минѣ оповѣдали, що вôнъ, заки я бувъ у вôйську, оставъ ся вôдъ вôтця и вôдъ матери, та теперь самъ собѣ господарює, тôльки зъ сестрою (бо ихъ лишь таки двôйко було). Мене не разъ кортѣло до ёго пôти, вôдвѣдати, та все не смѣвъ; така то вже, бачите, натура. Якъ бы бувъ самъ до мене не прийшовъ, то хто знає, коли бы мы були й побачились.

Другои днины, чи що, прибѣгає вечеромъ до мене.

— А що дѣєшь, брате?

— А що-жь бымь, кажу, дѣявъ? лежу!

— А знаєшь ты, чого я отце прийшовъ до тебе?

— Чути-му.

— Я хочу йти до тебе сидѣти, або ты йди до мене!

— Якъ отце? пытаю я.

— Оттакъ! каже Якôвъ. Ты хворый, хто знає, коли выдужаєшь, а тобѣ треба кого въ хату, не то, щобъ обходивъ ґосподарство, а те, щобы тебе розважавъ. Отъ

Богъ дає далѣ и весну на дворѣ: треба заклады, орати, сѣяти. — А твоє господарство? За моє не журись: я и свого догляжу и тутъ буду. Таки завтра кочую ся хиба до тебе.

Я хотѣвъ щось казати, але вôнъ не давъ.

— Ты дурень, каже, тай пôшовъ свищучи у двери.

XIV.

Иде дощь, доки иде а вôдтакъ и сонечко загрѣє. Оттакъ и на мене: Якôвъ перенѣсъ ся до мене, довгъ мôй вôдробленый, попови заплачено, сестры повыслужувались та повертали домôвь, а я самъ ставъ помалу дужати. Якôвъ у мене якъ рôдный братъ, и мене розважає, и весну робить и спѣває, якъ той соловѣй у гаю. Менѣ весело. Ажь тутъ прибѣгає гайдукъ зъ бицирку.

— Иди, — каже, — панъ староста тебе потребує!

Прихожу до старосты.

— А що тамъ, — каже — небоже, подужавъ?

— Подужавъ трохи, кажу.

— А дома якъ?

— Отъ якъ, кажу, сироты вѣчнѝ, безъ вôтця и безъ матери. Якъ мене, не дай Боже, поволають, пропало все и ґрунтъ и ґосподарство.

— А якъ ты слабувавъ, хто тебе кутавъ?

— Якôвъ Нестерюкъ — кажу.

— Годный хлопець! — каже староста. А знаєшь, чого я тебе кликавъ?

— Панъ свѣтлый скажуть!

— Прийшовъ тобѣ абшитъ.

— Менѣ абшитъ? — кажу я, а тутъ зъ радôщь ажь не стямивъ ся. Якъ то може бути, пане?

— Я писавъ за тебе до миністеріѣ, бо менѣ жандарь Тайверъ усе оповѣвъ.

— Котрой то жандарь? — пытаю я.

— А той, що тебе на снѣгу змерзлого знайшовъ. Я все знаю.

— Пане мôй годный! — кажу я, та й упавъ старостѣ въ ноги. Пане мôй добрый! Дай Христе Боже, абы вы нѣколи на лихе мѣсце не ступили!

— Годѣ вже, годѣ — каже староста. А теперь иди собѣ домôвь, жени ся, та ставай на господаря. Вже доста бурлаковати, часъ разъ и людьми стати.

XV.

— А що тамъ? — пытаєть ся Якôвъ дома. Я показую єму абшитъ, тай оповѣдаю, що менѣ староста казавъ. Якôвъ посумѣвъ.

— Нестерюку, — кажу — брате! А ты не радъ, що я вже на воли?

— Радъ, каже, та й не дуже!

— А то чому, соколе?

— Нѣчо, — каже, все добре.

— Нѣ, нѣ! — кажу я, — ты мене такъ не збудешь; оповѣдай, що таке?

— Оттаке, коли хочь знати: намъ це годѣ бути вже въ купѣ.

— А чому?

— Бо тому: ты оженишь ся.

— Ну, та оженю ся; та вôдтакъ?

— Ты дурень! — каже Якôвъ, а самъ ставъ свистати. (Це вôнъ бувало завсѣгды такъ, якъ осердить ся чого).

— А щобы зъ того було, якъ бы ты одного дурня послухавъ? — кажу я.

— Буду слухати, — каже.

— Дай свою сестру за мене?

— Ой!

— Тай Бôгме!

— А я що буду робити самый дома?

— Зо мною жити, коли ласка твоя. А нѣ, и ты женись, та станемо оба ґаздами!

— Гмъ! — каже Якôвъ. — Такъ, брате! — Коли такъ, то хиба й я женю ся?

— Ану, жени ся братику, безъ жарту!

— А даси за мене свою сестру?

— Моя сестра сирота, а ще до того й бѣдна. А ты багачь!

— Ты дурень, каже Якôвъ, тай ставъ весѣльнои свистати. Даєшь чи не даєшь за мене свою сестру?

— Хочь обѣ, любчику! — кажу я. А я-жь...

— А говъ! — крикнувъ намъ хтось зъ-за плечми, — (а мы отце въ саду розмовляли, уже въ вечеръ). Не роздавай усѣ, бо й менѣ треба лишити хоть одну!

Мы обôздрѣлись, а мôй жандарикъ молоденькій стоить за плечима, але лишь у мундурѣ, безъ зброѣ, тай паличка въ рукахъ.

— А це вы, — кажу, пане мôй золотый, ангеле мôй добрый, щосьте мене два разы вôдъ смерти вôдкупили? Пане мôй делікатный та дорогій!...

— Та бо говъ тобѣ вже зъ тôлькимъ паньканнямъ! каже жандарь. Я вже й не панъ, я такій мужикъ, якъ бы й вы.

— Отце-бы то? кажемо.

— Учора дôставъ абшитъ. Але нехай вамъ крайнымъ словомъ скажу. Я дома не маю нѣ вôтця нѣ ма-

тери, нѣ родины такои, абы менѣ до душѣ. Отъ задумавъ собѣ оттутъ мѣжь вами оселитись. Маю пару грошій, куплю собѣ ґрунтъ гарный, покладу хату, справлю худобу тай буду собѣ жити, коли Богъ поможе, — я бо знаю господарства.

— Я такъ зрадѣвъ Господи — а выжь бы, кажу! — Та бо говъ уже зъ тымъ тôлькимъ выканнямъ! грôмнувъ жандаръ — не кажѣть менѣ „вы“ але таки по парубоцьки „ты“. — Та найже буде й „ты“. А тыжь бы, кажу, мѣжь нами, простыми Руснаками хотѣвъ жити?

— Я, каже Тайверъ, той руській край та тî руськî люде такъ полюбивъ, що и не сказати. У васъ, каже, такъ якось сердечно, звычайно, красно; а у насъ, на тôй нашôй Нѣмеччинѣ, холодно, якось нудно!

— Та бо тобѣ треба женити ся, каже Якôвъ до жандаря. Безъ жѣнки не йде господарство въ ладъ.

— А тыжь якъ гадавъ? каже жандарь; женити ся вôдки голова! Що варе моя Оленочка та чарôвочка дѣє? серце моє!

— Яка Оленочка? пытаю я.

— Або твоя сестра? каже Тайверъ.

— Якъ це? — Оттакъ це: мы двоє любимо ся, тай годѣ! Ты не знавъ?

— А яжь бы вôдки знавъ? кажу я. Олено, ходи сюда заразъ! крикнувъ я.

Она выйшла, та така вже вамъ засоромлена, що и свѣта Божого мабѣть не видить. — Дѣвко, кажу, а я отце що за речѣ чую? О-о!?

Вона менѣ въ ноги! „Бадѣчки, каже, простѣть мене. Я согрѣшила. Я вже бôльше не буду!“

— Вже бôльше мене не будешь любити? каже жандарь, а самъ и собѣ засоромивсь. Що ты менѣ казала? знаєшь тогды коло кирницѣ? га?

— Ѣй, та бо ты все зъ твоими выгадками! каже бѣдна дѣвчина плачучи. А я тобѣ тогды не казала, що то таке буде? а ты все своеи... Опадоньку-жь мôй! Бадѣчку: не гнѣвайте ся на мене, я вже на нёго анѣ подивлю ся бôльше! То вôнъ — Бôг-ме — вôнъ винеиъ, най самъ скаже: хто першій разъ зачепивъ? та ще и зъ тымъ морганнямъ поганымъ!

— Мы якъ стояли, такъ усѣ й засмѣялись!

— А теперь що буде? пытаю я жандаря.

— Теперь оттакъ буде, каже вôнъ: я остану въ тебе, доки собѣ де ґрунтъ не напытаю, та не справлю, що треба. Тымъ часомъ дасть Богъ и Великдень, а по Велицѣдни и Зеленй-святки, чи якъ тамъ, буде и весѣлля. Згода? — Та бо ты не чувъ, що Олена тебе и знати не хоче? кажу я жартуючи.

— Та я, бадѣчку, я лишь такъ... я Бôг-ме лишь такъ... я...

— Не ціръ ся,*) небого, тôльки, але скажи такъ попросту, що любишь, тай годѣ. Менѣ тутки комедіѣ твоеи не потрѣбно.

— Я лишь трошечки бадѣку, Бôг-ме лишь трошечки?

— Коли лишь трошечки, то я тебе за него не оддамь. Що бы то, кажу, за тривокъ мѣжь вами бувъ, якъ бы ты свого чоловѣка лишь трошечки любила!

— Та бо я го буду дуже любити! каже бѣдна дѣвчина, а тутъ такъ засоромилась, що мабѣть не знае, чи она на земли стоить чи пôдъ землею.

Коли такъ, кажу, то що инше: поцѣлуйтесь. А теперь ходѣмъ вечеряти, бо я вже зголоднѣвъ тôльки говорячи.

---

*) sich zieren.

XIV.

Передъ Зелеными-святками лагодимъ ся мы всѣ три до весѣлля. Тоній, жандарь отце має вже и ґрунтъ свôй и хату и худобы чимало, а що вже убравъ ся гарно! По нашому перебравъ ся. Нагавицѣ на нёму чирчиковî, якъ той жарь, сердакъ чорный, бланеный, сорочка рантухова, чересъ у пять пряжокъ, кресакъ у золотѣ та въ павахъ, а келефъ хороцѣвській, такій уже, що такій! А самъ хлопець — хлопець! Сердечна Олена, що гляне на ёго, такъ и зовяне. А по руськи не рубає — нѣ... зроду нѣхто бы не казавъ, що це нѣмець; руснакъ тай руснакъ!

У тыждень передъ весѣллямъ, у недѣлю (вже и заповѣди выйшли и пиво вже взяли) сидимо мы собѣ усѣ три та радимось де-що, а я журю ся.

— А ты що журишь ся? пытає Тоній.

— Отъ журю ся. Вы вже маєте кождій свою дружбу а я ще не маю, тай не знаю, кого бы то собѣ взяти?

— Або Андрѣя Сирмона? каже Якôвъ.

Ажь тутъ Марія (Яковова молода), безъ духу въ хату. — Бадѣчку, каже, за вами якійсь воякъ пытає!

— Де? кажу.

— Та онъ за ворôтьми!

— Чому-жь не йде въ хату?

— Не хоче; каже, абы вы дъ нёму выйшли.

— А якій вôнъ?

— Русявый, высокій, очи якъ тî фіялки синî, а якъ говорить, то увъ-одно моргає.

Я не побѣгъ, а полетѣвъ зъ хаты. — Бая! кажу, пане мôй годный, соколе мôй ясный, чи се вы, чи я пяный?!

— Ба — це таки я самъ. Нашь реґементъ стоить теперь у Чернôвцехъ. Я чувъ, що ты женишь ся, (бо я за тебе увъ-одно перевѣдувавъ) отъ и выпросивъ ся на 14 день на урльопъ, щобъ то въ тебе погуляти вже, та погуляти! Чи добре я отце зробивъ?

— Ой, кажу, пане мôй срѣбный, пане мôй дорогій, орле мôй сизый... а самъ такъ го обôймивъ, трохи не задушу.

— Та говъ вже бо, говъ, каже Тоній смѣючись. Лѣпше просѣмъ отцёго пана, абы тобѣ пôшовъ у дружбы.

— У пôдскоки! каже Бая.

— Але? але? пытаю я, тай вѣры не йму. Де-жь я того годенъ?

— Ты дурень! каже Якôвъ свищучи.

— Хиба такъ! кажу я, глянувши то на Якова то на Бая.

— Вы отце пусте завели, каже Бая. А нуте-ко менѣ лишь чарки! а самъ выймає зъ тобôвки шипъ зъ вишникомъ такій, що въ двѣ оцѣ!

XVII.

Теперь мы вже давно якъ жонатî. Тоній держить мою сестру Олену, Якôзъ Марію, а я зновь Яковову Катерину. Такій то вже тривокъ межь нами любый та милый! И ґрунта маємо, и худобу и пасѣку, ще и ставокъ хочемо собѣ выкопати. А зъ Тоніємъ та зъ Яковомъ жіємо собѣ, якъ тî рôднî братя сказано: „Три якъ рôднî — браты“! Скоро недѣля або празникъ, а мы вже въ купѣ: сидимо, радимось, балакаємо, а якъ насъ охота збере, то и выпємо по чарцѣ и заспѣваємо собѣ гарно, а нѣхто вже такъ, якъ моя Катруся, серденько; якъ

заспѣваѥ, то неначе въ клиневый листокъ запѣѥ, а Тоній за нею на скрипку. Славно граѥ. А часомъ то згадаѥмо собѣ давнî свои лѣта, якъ то мы бѣдували у свѣтѣ, не знаючи долѣ. Тодѣ хиба посумуѥмо хвильку, але лишь хвильку, вôдтакъ зновь зрадѣѥмо, звеселимось, тай порозходимъ ся тихонько, гарно, звычайно, сказано: щасливî. Лишь братикъ мôй Онуфрашко. сизій мôй, не обôзветь ся мѣжь нами, не подивить ся очима тыми тихими та любыми, не промовить речами своими добôрными та розумными: якъ спить, такъ спить собѣ на цвентари поузъ батечка свого та неньки. А менѣ все здаѥть ся, що вôнъ не вмеръ, що вôнъ мусить вôдкôля надôйти. Да мабѣть не прійде вже, серце моѥ!!!

V.

ХТО ВИНЕНЪ?

I.

Ой кажу: не то що, але и порохъ абы имъ святивъ ся, тымъ молодымъ лѣтамъ! Учерашнє не памятаю, а що тогды дѣяло ся, що й до крыхиточки тямлю. А нѣкого я вже такъ гараздъ не запамятавъ, якъ ту стару Лавриху, що сидѣла онде у Тисницькôй. Багатырка, знаєте! И полонина своя, и худобы безъ ліку, а що вже дворы побудовала собѣ, дворы... батьки мои! Ажь зъ ляцького боку майстры въ єи робили та писали, та мальовали та перемальовували! Лавра я не зазнавъ. Кажуть, що вôнъ ще за молоду отемнѣвъ, та й скоро и померъ. А славять люде, що ёму, покôйникъ, нѣ разъ якось не вело ся. Чи мушка, чи скотинка: де що бувало пôде, вôдти не прийде, де що пôшло, вôдти не прийшло. Мабуть єму такъ уже починено, чи що. Вороги, знаєте, та лихѝ душѣ. Богъ бы ихъ не простивъ! Отъ скоро кажуть, Лавра спрятали, молода вдова не загнула руки, якъ то друга зробила-бъ, але пріймила ся за дѣло: и сему дала розвѣдъ, и тому дала розвѣдъ, а все розумно, все обачно; отъ и давъ ѣй Господь парть: дôждала ся и худôбки помалу, и пасѣку собѣ розвела, и полонину купила, и ще

докупила, бо вôдтакъ и побудовала ся, що вже краще таки не може бути. Усѣ ѣй, бувало, дивують ся! „Вы лєлє Матроно, далѣ насъ заплатите“, жартують не разъ передни̂ газды у селѣ, чи тамъ идучи зъ церкви, чи якъ. „Батьки мои люби̂, голубы мои сизи̂“, стане вона имъ бувало правити, „а яжь бы грѣха не мала, якъ бы я для своихъ сирôтъ не старалась? Въ мене господарь, знаєте, якъ бувъ... (а тутъ бувало якъ заплаче!), я мушу своимъ дѣточкамъ бути и вôтцемъ и матѣрю. Ой такъ, газды мои славни̂, газды мои люби̂“! А дѣточокъ було въ єи лишь двôйко: двѣ дѣвчинѣ. Одну звали Калиною, а меншеньку Оленою. Господи, що красни̂ обѣ були! якъ зъ образа, — а що вже господынѣ, то пары имъ не було: чи упрясти, чи выткати, чи вышити, чи закрасити: нѣхто якъ вони; а що вже коло худобы та до пасѣки знали, то най и старе сховаєть ся.

Але живъ у сусѣцтвѣ молоденькій леґинь хорошого зросту та личка румяного; Маркомъ ёго звали. Господи, що покохала ёго наша тихонька Калинка, а вôнъ ѣѣ! Одно за другимъ ажь гине! А она єго выпытує: „Марочку, серденько, а чого ты отсе такій смутный, та невеселый? Уповѣджь вже разъ менѣ, душечко!“

Фіялочко моя препышная, мабуть лѣта твои молоденьки̂ баламучу. Я сирота безъ вôтця и безъ матери, я бѣдный, дуже бѣдный, а ты...“ тай не доказавъ, лишь слѣзоньки покотились по мальованôмъ личку, та по молоденькому вусочку. „Дѣвчино моя, лишѣмъ мы хиба кохатись“.

„Та мене можешь лишити, а я тебе не лишу нѣколи“ — промовила дѣвчина.

„Нѣ я тебе не покину. ангеле мôй — дѣй ся воля Божа“ — ажь скрикнувъ Марко. А вѣчни̂ зорѣ усе

сіяли надъ ними. Хто бы знавъ прочитати, що тамъ написано...!

Отъ и за якійсь часъ ѣдуть старосты кôньми, далекі дуже люди, ажь геть десь зъ Ляччины... Сватають Калину за одного вдôвця, багатыря безъ мѣры. Вôнъ покôйному Лаврови якось и родичь доводпвъ ся.

„А якій Богъ васъ ажь на нашу Волощину принѣсъ?“, пытає стара.

„Та гараздъ, панѣ маточко“. Тай стали росказувати, якъ старый Микитула повдовѣвъ, якъ чувъ черезъ майстры, що тогôдъ въ єи робили, про Калину, та якъ ихъ ажь сюда за рушниками вырядивъ.

— „Повяжѣть, панѣ маточко“, кажуть: „тамъ стадо коней, тамъ пятеро сотъ рогатого товару, тамъ кошара нерахована, а самъ удовець бездѣтный.“

Стара така рада! — Иди, каже, доню, та пошукай, що тамъ понатыкала та понашивала.“

Калина бухъ до землѣ: „Ненечко, охъ ненечко моя, не топѣть мене за нелюба! Або лучше встромѣть нôжь у серце, то лѣпше менѣ буде.“

Стара мовь и не чує. „Що ты знаєшь?“ каже, „ты ще молода. Або може я тобѣ не мати? Иди та давай лишь рушники.“

Присилувала — вôддала.

II.

По весѣллю забравъ молоду зъ собою. Посагу и ниточки не хотѣвъ. — „На що менѣ, каже, посагу, на що менѣ вѣна, коли въ мене скрыня грошей въ земнику.“ — Поѣхали.

По новôй господѣ ходить Калина мовь не по свому свѣту. Все лишь вôнъ одинъ ѣй на гадцѣ. Що старый не вмовляє, що не дѣє, дарма.

Однои Недѣленьки сидять собѣ обоє, одно въ оденъ бôкъ дивить ся, а друге въ другій; нѣ чичиркъ. Ажь тутъ уходить у свѣтлицю леґинь молоденькій, увесь чорно убраный. Поклонивъ ся.

„А вôдки, леґинь“ пытає старый; „куда дорогою?“

— Буковиньскій, — каже; иду, службы шукаючи.

— „Найми ся въ мене.“

— Та добре.

— „А що правишь?“

— Що другимъ даєте, то и менѣ дасьте, каже.

— „Згода. Просимо-жь у хату.“ Старый сказавъ, та й пошкатульгавъ у корчму... Бачивъ свою недоленьку тай топивъ єѣ у чарцѣ. День въ день у коршмѣ напиваєть ся.

А молода молодичка дома умлѣває: „Марку, Марку. иди, иди вôдъ насъ, не рви моє серце·“

Вôнъ за крисаню: „Иду, каже, до Черемошу глыбокого — не далеко.“

Вона ёго за ручку: „не йди, каже, або й мене бери.“

Остались обоє — нѣчо не говорять лишь плачуть. А вôнъ нарештѣ промовивъ:

„А чого тобѣ, каже, такî синцѣ по пôдъ вôчки?

Чого? — „Нелюбъ убиває, каже. Охъ Марочку, серце моє, хиба-жь то ты знавъ, якъ вôнъ мене бє! — охъ, да якъ же-жь вôнъ мене бє, бє! — А ты не чувъ?“

„Чувъ, голубко моя нещасливая. Продавъ заразъ и грунтикъ и хату, а самъ пôшовъ сюда. — Буду, гадаю собѣ, до ихъ въ наймы просить ся, та й не дамь мою квѣтку толочити...

А старый изъ коршмы. Пяный-пяный! Та до жѣнки: „А чому ты мене не любишь, га? Ты сяка-така дочко!“ Вона мовчить.

„Чому ты мене не любишь, я тебе ще разъ пытаю ся.“

Вона все мовчить.

„Ехъ!“ Вôдмахнувъ сокирою, та хоче ѣѣ въ голову; а Марко лапъ за руку: Стôй! Марко бувъ сильный хлопець. Старый згаласувавъ та пустивъ топорище, а сокирка вôдвинулась, та ёму право въ чоло, — Вôдъ разу павъ безъ душѣ...

III!

Марка звязали та вôддали до неволѣ. Казали, що вôнъ стрыя зарубавъ.

Хотѣли и зъ неи, сердешнои, протоколы тягнути, та годѣ вже було: вôдъ тои годиноньки, якъ головництво стало ся, вона безъ ума. Нѣчо бувало не робить, лишь сидить у вôконци, та все пытає, выпытує: а не йде, каже, Марочко, га? Не йде мôй милесенькій? Охъ що-жь бо то бавить ся коханнячко моє молоденьке! — де ты пробуваєшь!?

А вôнъ пробуває у славнôмъ мѣстѣ Станіславѣ, у темници, на руки и на ноги кайданнячко гостре. На другôмъ мѣсяци и поховали.

Не разъ тамъ оповѣдає старенькій гайдукъ, що хворыхъ невôльникôвъ дозирає: „Я прихожу, каже, однои Недѣленьки въ ранцѣ, а вôнъ лежить на постели, ручки на грудяхъ.“

„А ты хворый, небоже, ты дуже хворый?“ пытаю. — Вôнъ на мене пильно-пильно подививъ ся. „Хворый, батечку“; та й хопивъ мене за руку. „Не бувъ, каже, нѣхто вôдъ насъ?“

„Не бувъ,“ кажу. А вôнъ сердешный, забувъ, що де Станіславъ, а де Буковина. А що ёго любка уже

безъ ума, мабѣть такожь не знавъ. Ёго вхопили, знаєте, якъ на воздухахъ, у темницю.

„Я дядечку, стрыя не зарубавъ“, каже вôнъ, — чи хоть вы менѣ на сѣмъ свѣточку вѣрите, що я не виненъ?“

Я стисъ зъ плечей, а вôнъ явъ плакати:

„Боже, Боже, каже, въ яку я годиноньку народивъ ся?“

„Цить, кажу, цить, сынку, не гнѣвай Бога, Вôнъ тобѣ допоможе.“

„О вже, каже, та й накрывъ собѣ очи. Але за часокъ зновь до мене обертаєть ся: „Я бы, дядечку, пôшовъ до вôконця!“

Повѣвъ я ёго помаленьку до вôконця. Вôдти було видко ся геть-геть ажь у горы, що такъ у ясному сонечку и лелѣли! А вôнъ дивить ся — призираєть ся; а далѣ якъ припаде икъ залѣзнымъ ґратамъ, якъ заплаче-заплаче! Не знаю, якъ лишь тй залѣзнй штабы не потрѣскали.

„Иду, каже, заразъ.“ Глянувъ ще разъ у синй свои горы, притуливъ голôвку икъ холоднымъ ґратамъ, та й уже по нему. „Марку, кричу, Марку! Богъ зъ тобою, опамятай ся!“ А вôнъ лишь хлявъ на мене, якъ той явôръ пôдтятый.

Такъ розповѣдавъ не разъ старый гайдукъ, а слёзы якъ горохъ котять ся на снѣдôй ёго твари.

IV.

Пôшла скоро поголоска и Волоськимъ повѣтомъ. Приѣхала стара, та й узяла дочку зъ собою. Да що зъ того, коли навѣть и неню собѣ не пôзнає. „А ты хто?“ пытає ѣѣ у въ одно.

„Таже я твоя неня, дочко!“ голубить стара, умываючись крôвавыми слѣзоньками.

Вона лишь покиває головкою: „Та ты менѣ не неня, каже, а дежь ты менѣ неня?“

Однои Недѣленьки рано и змыла ся сама, и зчесала ся сама и убрала ся сама, — да такъ уже гарно — навѣть и заквѣтчала ся! Стара вже не ходить по двору, та не молить ся Богу! — А чей Господь милый, каже, умилосердить ся и на мене грѣшну! А чей Матѣночка Христова помилує дитину мою нещасливу!“

А вона, сердешна, припала передъ образами, мовь ангелъ якій молящій, саме проти вôконця, а сонечко присвѣтило на личко єи бѣле-бѣлесеньке та на чоло ясне. А вона зняла ручки до матери: „Матѣночко, каже, ану припадьте и вы та кажѣть менѣ „Отче-нашь“ а я за вами казати-му.“

Стара припала та й приказала ѣй „Царю небесный“ и „Святый Боже“ а вона, сердешна, вже такъ красно та пильно говорить. Ажь у Отче-наши зупинилась: „Ненечко, каже, (тай справляє пальчикомъ у вôконце), охъ, матѣночко моя, адѣть-о-о-охъ-ненечко моя, любко! „Да Богъ зъ тобою, доню, голубить стара; таже тамъ нема нѣчо, серце, нѣчо нема, аже у вôконци, тамъ лишь отъ склѣвочка зъ квѣточками, зъ твоими квѣточками, душко!“

— А мѣжь квѣточками мôй Марочко! Адѣть, адѣть, ненечко, якъ вôнъ мене мило кличе-выкликає. А якій же вôнъ красный — охъ да якій же вôнъ красный, ненечко моя! да якій же вôнъ ясный та убраный... а на чолу ёму зôронька сіяє — ану дивѣть, ненечко; а такъ, що зôронька?“

„Дитино моя дорога, дитино моя люба, просить мати, схопивши ѣѣ за ручки; Богъ зъ тобою — тамъ нема нѣчо!“

„Охъ! — скрикнула та й ухопила ся у сердечка — „иду милый, иду милесенькій мôй, жди.,.“ та й повалилась мамци своѣй на колѣна — безъ душѣ...

У два роки вôддавала ся й Оленка. Господи, що за красива дѣвчина зъ неи выбралась, кровь та молоко. Але стара єи вже не силувала... „Иди, каже, доню, за кого тобѣ мило та любо, а я собѣ пôду у манастирь, чей быхъ спокутувала грѣхи свои неспасеннй. Да чи и простить менѣ Богъ, що я три душечцѣ погубила?...

Такъ стара, бувало. А єи донечка выбрала собѣ молоденького слюсаря, легиника не то на всѣ горы та на всю Буковину, але и на цѣлу руску Украину. Господи, що за речи вôнъ роблювавъ! — Що кресы, що пистолєты, що ножѣ, а що вже за топôрчики мудрезнй зсыпавъ, то не найдеть ся въ свѣтѣ! И отсй порошницѣ, що на менѣ, то вôнъ робивъ. А ще хваливъ ся оногды, що має пôти до Станіслава та на Марковôмъ гробу хрестъ покласти, але хрестъ разъ такій, абы въ свѣтѣ не було такого. Най ёму Богъ допомагає, на що гадає.

VI.

Серце не навчити.

I.

Жили въ насъ въ горахъ два парубки-товаришѣ, а що вже буйнѝ та хорошѝ собѣ були, то й на папери не спишешь, такѝ вже хорошѝ були сѝ два леґинѣ. А до того ще якъ уберуть ся бувало у кармазинъ та въ жированѝ порошницѣ та станутъ собѣ гостинцемъ гуляти, то дѣвчата якъ-разъ усѣ у вôкнахъ. „Що ты, дѣвко тамъ забула?“ кричить мати на весь ротъ, а донечку мовь приковавъ до вôкна. „Ненечко, охъ ненечко моя люба най хоть надивлю ся!“ А леґинѣ нашѝ мовь не видять, що дѣвчата вянуть. Понасувають кресаки на мальованѝ свои брови, кинуть головы дъ горѣ, мовь лицарѣ якѝ, возьмуть ся поза шию та смѣють ся пищечкомъ зъ бѣдныхъ дѣвчатъ. А кресаки були въ тыхъ двохъ парубкôвъ такѝ, що кождый вартувавъ ретельно коло якихъ 500 срѣбныхъ, коли не бôльше: такого золота, павъ та червôнчикôвъ було на ихъ! Якъ бувало зустрѣнешь ся зъ ними, то ажь за очи вхопишь ся, такъ засіяють!

Вечеръ давъ Богъ тихій та милый, сказано, клечальнои Недѣлѣ. Гульки на базарѣ сёгодня не було, славне парубоцтво прохожалось гостинцями та сутками а дѣвчата позбѣгались у громадки, та яли вышниками спѣвати, щобы, знаєте, леґинямъ жалю завдати, а вже нѣкому такъ, якъ симъ двомъ, що якъ ходять, такъ ходять попри ихъ ворота, и бокомъ на нихъ не глянуть. А мѣсяць такъ и сіяє понадъ горами, понадъ красными та высокими нашими горами!

„Чого ты такъ засумувавъ Василю?“ ставъ одинъ леґинь другого пытати; чи не болить тебе зновь голова?“

„Або мене коли голова болѣла?“ каже другій.

„А учора, йдучи зъ Рѣжѣ, не болѣла тебе голова?“

Василь почервонѣвъ трохи, а за хвильку й каже:

„А якъ тобѣ у Рѣжи Гинцаришина Олена сподобала ся? Правда що козыръ-дѣвка?“

„Дѣвчина на цѣлу Буковину“, каже Иванъ; гадаю за тыждень старосты слати“.

Василя мовь на паль хто посадивъ бы. „И я гадаю, каже, старосты посылати.“

„Якъ собѣ братчику, любишь“, умкнувъ Иванъ та й стисъ плечима.

Василь ще дужче розсердивъ ся: „Таже“, каже, „оба чей зъ нею не оженимо ся?!“

„Оба, правда, нѣ, але я то знаю, що оженю ся зъ нею“.

„А чому ты, чому не я?“

„Тому не ты“, каже Иванъ, не тративши анѣ разъ доброи волѣ; „бо я старшій и дѣвка моя має бути!“

„Коли-жь бо вона мене любить“, каже Василь, а самъ ажь кипить.

„А я ѣѣ люблю“, каже Иванъ мовь камяный.

„Або най такъ буде“, каже Василь, „якъ дѣвка пристане“.

„И такъ нѣ“. ставъ Иванъ зъ проволока говорити. „Олена буде моя!“

„Хиба мене не буде“, кремснувъ Василь.

„На таке я заразъ пристаю“, вôдвернувъ Иванъ смѣшкомъ; „ходѣмъ, та помѣряємо ся. Хто выграє того й дѣвка буде“.

„Ходѣмъ!“ крикнувъ Василь.

„А чимъ, ножами чи пистолєтами?“ пытає Иванъ.

„Чимъ хочь!“ верещить Василь, а „Олена буде моя!“

„Та вже побачимо“, рече Иванъ, „якъ намъ лицарське щастє послужить. Гайда!“

Пôшли въ чагôръ. Але доки на мѣсци станутъ, скажу вамъ ще по словечку про ихъ.

II.

Иванъ и Василь, були се два багатырськѝ сыны изъ Соколія.

Батьки ихъ були собѣ сусѣды, а вони товаришували собѣ ще зъ маленьку и страшне любили ся, — бувало нѣ кроку одинъ безъ другого.

Иванъ бувъ хмурный, неввѣчливый и дуже фудульный, бувало и гуляти не хоче; а коли пôде на базаръ, то лишь про Василя, щобы де-що не попацивъ, бо Василь, знаєте, бувъ опалистый, та швидкій, мовь та поломѣнь у печи, а якъ бувало розсердить ся, то гатить топôрцемъ, не пытає чи голова, чи руки, чи ноги. Багато вôнъ уже бѣды зъ-за сёго мавъ, а якъ-бы не Иванъ, то хто знає, що бувъ бы ще пацивъ, а такъ Иванъ уже ёго пантрує, якъ око своє въ головѣ. Хоть Василь

силь похопить ся бувало, щобы кого по своєму попобити, то Иванъ уже вырве ёму залѣзною своєю рукою топорець зъ рукъ, а ёго возьме силою та поведе домôвь. Але-жь бо й Иванъ, знаєте, не бувъ зъ тыхъ святыхъ. Якъ бувало возьме собѣ що въ голову, то гадає, що таки на ёго мусить бути, абы не знати що, — дуже упертый бувъ. Лишь за тôлько єго хиба можна пофалити, що за правдою бувало ажь гине, ажь топить ся. Умерла разъ на Соколію бѣдна вдова, а шестеро дрôбнымъ сиротамъ не лишила нѣчого, якъ однымъ-одну коровину, та й тои не стало... Иванъ каже до тата: „Дѐдю, дайте менѣ одну корову!“

„А тобѣ на-що?“ пытає старый.

„Вамъ не пытати, на-що. Коли маєте дати, то дайте, а нѣ, то не допытуйте багато“.

„Возьми собѣ сыну!“ каже старый. Иванъ займивъ корову сиротамъ.

Ще одно вамъ роскажу.

Тримавъ на рѣцѣ одинъ жидъ красный лужокъ, а Иванова сестра позбирала однои Недѣлѣ усѣ дѣвчата, та гай на той лугъ у квѣтки; але жидъ возьми та пôшли своихъ посѣпакôвъ, щобы дѣвчатъ грабувати. Отъ постягали зъ нихъ ба спиночки, ба коралѣ, ба монества, ба поясы, ба баюры, доста того: посмѣшили дѣвчатъ. Одокія прибѣгла домôвь безъ спинки, плаче, голосить, каже, що пôде топити ся, а Иванъ смѣєть ся: „Такъ тобѣ треба“, каже, „най тобою не носить по жидôвськихъ лугахъ, коли й въ лѣсѣ й на нашôй царинѣ є цвѣту доволѣ.“

Иванъ мавъ чисте серце, якъ одинъ чистый діяментъ; гнѣву и зависти не було въ нѣмъ за макъзерно. За отця-матѣрь бувъ бы й гадинѣ въ очи штрикъ,

а побратима свого Василя берѣгъ, якъ око въ головѣ, ажь доки не нагабало ёго то нещасливе коханє, що вже не одному чоловѣкови вѣку укоротило.

III.

У нашому чагорѣ є красна, велика поляна, покрыта шовковою травою та усѣлякими цвѣтами: тутъ нашѝ парубки поставали.

„Стрѣляй;“ каже Иванъ.

Василь стрѣливъ. Лишь фоя посыпала ся зъ ялицѣ а Иванови нѣчого не стало ся.

Иванъ засмѣявъ ся, звѣвъ скалки, пистолля загримѣло, а зъ Василевого лѣвого плеча почурѣла кровь по тоненькôй сорочцѣ рантуховôй, що сестричка усѣма шовками та загôрськими лилиточками повышивала.

Иванъ затокъ пистоля за ремѣнь, а самъ пôшовъ до Василя, — слеза ёму въ очахъ закрутила ся. — „Видишь брате“, каже, „треба намъ сёго було?“

„Завяжи менѣ руку“, каже Василь, сперши ся на дерево, — „бо зачинаю ослабати“. А кровь, бачите, такъ грає косицями! Иванъ здоймивъ собѣ боржій шовкову хустку зъ шиѣ, приклавъ лѣсовои губки до раны, та ѝ завязавъ. „Ходѣмъ“, каже, теперь до-дому, я тебе вôдведу“.

Пôшли мовчки. Але не далеко хаты каже Василь: „Олена теперь твоя!“

„А вже-жь“, каже Иванъ, „по лицарському праву моя.“

„Я безъ неи не можу жити, брате Иване!“

А се такъ жалôсливо промовивъ, що ажь трохи не сплакавъ. Иванъ стисъ плечима.

„Попрощаймо ся, брате“, ставъ Василь далѣ казати, а слёзы ёму якъ градъ горячî по твари покотили ся, — „попрощаймо ся. братчику! Двадцять рокôвъ дѣлили ся мы лихомъ и добромъ, двадцять рокôвъ берѣгъ ты мене, якъ свою душу. Дяковать тобѣ, братчику. Прощай мене!“

Обняли ся, поцѣлували ся, сплакнули, тай розôйшли ся, За Василя нѣхто бôльше не чувъ, пропавъ, якъ пôдъ землю впавъ. Однî казали, що втопивъ ся, другî казали, що пôшовъ у опрышки, ба деякî казали навѣть, що приставъ до угорського вôйска. Будемо видѣти; а тымъ-часомъ ходѣмъ до старои Гинцарихи.

IV.

Федора Гинцариха була собѣ багачка на все село, але не сидѣла вона въ селѣ, тôльки у потоцѣ, у Рѣжи. Мала вона тамъ побитî хаты, та й мешкала собѣ, мовь яка вельможна. А дочка въ неи, дочка! — чорноброва, кароока, а на личку, мовь полопинська рожа молоденька. Стара бувало дує на неи, якъ на дорогій камѣнь; де коралѣ краснî, де уставки мудрî, де киптарь уписаный, де поясъ славный — Олена все дôстала. Стара убере ѣѣ бувало якъ ляльку, тай посадить пôдъ образы коло вôконця: „Тутъ тобѣ донечко“, каже, „сидѣти, а не коло печи вештать ся; личенько згорить.

Але полювали разъ надъ Рѣжею два леґинѣ: Иванъ и Василь, „Е що!“ каже Василь до Ивана; „годѣ! ходѣмъ домôвь; щось менѣ сёгодня не йде пôдъ крѣсъ“.

„Ходѣмъ!“ каже Иванъ, та й пôшли. Але не учинили ся вони ще въ потоцѣ, ажь тутъ здоймивъ ся вѣтрець, звѣявъ хмарку до хмарки, та й нѣ зъ сёго нѣ зъ того ставъ дощикъ росити. А нашî стрѣлцѣ навѣть безъ сердакôвъ.

„Що робити-мемо?“ пытає Василь.

„Хиба повернѣмъ до Гинцарихи, та пересидимо, заки дощикъ перейде“, каже Иванъ.

Повернули. Стара переймила ихъ любенько, бо зъ роду щира була, а часомъ, то любила й забавити ся. Нашî леґинѣ не були вôдъ того.

Але тутъ инше стало ся. Олена, скоро побачила Василя, то ажь увяла, якъ та квѣточка на сонци, а Иванъ, узрѣвши Олену, ажь упрѣвавъ. Отъ таке то тутки подѣяло ся, та й то за одну минуточку.

Дощикъ попôйшовъ трошки та й ставъ. Небо знову чисте стало, якъ зеркало, горы дышуть усѣма запахами, — красно, любо, мило.

Парубки попрощали ся, пôшли, а удова ихъ выпровадила ажь за ворота. „А що“, пытає жартикомъ, — „котрый зъ васъ шле старосты?“ Леґинѣ усмѣхнули ся, подякували старôй, та й пôшли мовчки Рѣжею. Сказали собѣ добра-нôчь та й розôйшли ся. Се дѣяло ся въ Суботу.

V.

Въ Недѣлю стрѣляли ся нашî парубки, а въ Понедѣлокъ, знаєте, бувъ у Гинцарихи молодшій братъ Василѣвъ, та й давъ Оленѣ знати, щобы вона на ёго надѣѣ не мала. „Мы“, каже, „зъ Иваномъ мѣрялись: я програвъ, а ты будешь Иванова. Але не забувай ты про

того Василя, — ты ёго ще колись побачишь, а симъ часомъ бувай здорова!‘

Пôсланець лишень сказавъ своє та й пôшовъ, а Олена въ плачь, у голосъ: „Охъ Васильку мôй! охъ Василечку мôй! охъ Василеченьку мôй!“

„Годѣ, годѣ, любко моя!“ каже стара, а сама такъ и журить ся! „Годѣ, донечко моя, бо головка болѣти-ме, та ще на личку менѣ змарнѣєшь, — годѣ щебетюшечку моя!“

„На-що менѣ красы, на-що менѣ личка мого румяного, коли Василечка нема? Охъ, вайло! вайло!“

„Бѣдо моя бо зъ тобою, дѣвко!“ стала стара нарештѣ сердити ся; — „або Иванъ може не красчій вôдъ Василя, або може не однакй̂ багатырѣ?“

„Та що менѣ зъ того усёго, коли не любый!“

Отъ такъ сумувала Олена цѣлый тыждень, навѣть и до церкви въ Недѣлю не йшла, але вымкнула въ городѣ стебелце васильку, сѣла собѣ пôдъ калину та й въ одно плакала та тулила-пригортала зѣлле до свого горячого серденька.

Пôдъ полудне летить служниця, що за ворôтьми стояла, що духу въ хату: — „Газдыне“, каже, „до насъ старосты йдуть!“

Стара шурхнула зъ постелѣ въ клѣть, щобы хоть перебрати ся, бо зъ журы за дочкою павѣть не перебирала ся сёгодня, — а сама вже така рада, Господи! „Що-жь?“ гадає собѣ: „вôддамь мою одиначку за хорошого парубка, то й минеть ся єи туга“. Пôшла въ хату. Старосты привитали ся, поцѣлували ѣѣ въ руку. „А радй̂ гостямъ, панѣ маточко?“

„Добрымъ людямъ хто-жь не радъ бы?“ каже стара. — „А яка щаслива година васъ принесла?“ а сама сѣла собѣ въ образы.

„Принѣсъ насъ, панѣ-маточко, сивый кôнь до васъ на поклôнъ.

Вôдъ князя молодого
До двора золотого.“

А самî уклонились тричи. Стара заразъ пристала, доньки навѣть не пытаючи. Хотѣла-не-хотѣла бѣдна Олена, подавала у вечеръ рушники, а въ зимѣ вôдограло ся й весѣлля.

Привѣзъ Иванъ свою молоду жѣнку до себе, а сидѣвъ вôнъ далеко у верху. Що вже ёго старî не тѣшили ся, Господи! Коли-бъ були могли, то бы були свою молоду невѣстку въ образы посадили, та якъ до святои молили ся: такъ ѣѣ любили, — але що-жь? Олена якъ сумує, такъ сумує. Бувало лишь выйде въ садочокъ, вымче стебелце васильку, та й пестить коло серденька, тôлько ѣй и радости було. Або сяде бувало пôдъ запашною крѣслатою ялицею, та якъ зачне спѣвати! Ажь пташка въ лѣсѣ втихне, слухаючи ѣѣ, такій тото голосочокъ мала. Спѣває и плаче, а сама сердешна блѣда, блѣда!

Иванъ бувъ и доси неввѣчливый, а теперь ще гôршій ставъ, мовь крыга леду студеного; нѣ доброго слова зъ ёго не почути, нѣ рады, нѣ порады. Отъ хиба тôльки въ ёго розрывки було, що стане бувало пôдъ яворомъ на обочи, та придивляєть ся свѣту божому. Отъ тогдѣ нѣбы трохи повеселѣшає, ты-бъ сказавъ, той чистый полонинській вѣтеръ тугу ёго розвѣявъ, або передъ сонечкомъ яснымъ, що у синыхъ высокостяхъ сіяло, горе ёго розтопилось, и, якъ вѣщунъ нашь любый каже,

Сховало ся у серцѣ лихо
Якъ звѣрь у темному гаю...

А въ хатѣ, сяде собѣ кôнци стола, зôпреть ся на руку, засумує, потемнѣє, а далѣ якъ устане, якъ уда-

рить ся по полахъ руками, якъ здыхне тяженько, та й выйде, мовь пяный, на двôръ. А стара ненька плаче: „Сынку, Иванчику мôй золотый, чому ты такій нещасливый? Знала я тобѣ станъ козацькій дати, та не знала я тобѣ доленьки впрохати!“ Такои стара бувало заводить, а невѣсточка єи прехороша сидить собѣ въ городчику, та стебелце васильчику до серденька горне.

VI.

Давъ Господь и Николая святого дôждати ся. У насъ храмъ. А красно та любо на божому свѣтѣ! Пташки щебечуть, що чоловѣкъ ажь самъ себе не чує, зеленѝ лѣсы ялиновѝ позацвитали та припорошили шовковѝ травы мовь золотымъ макомъ. Цвѣты та цвѣты, цвѣты та цвѣты, та запахи, та радощи, а Путилôвка рѣчка бренить по бѣлому камѣнню, ты-бъ гадавъ, що срѣбло розсыпалось та задзвенѣло. Мило, весело, — лишь у Ивановôй хатѣ сумъ, мовь у домовинѣ. Стара куды кинеть ся, плаче: „Сынку мôй, Иванчику мôй! иди“, каже, „хоть до тещѣ на храмъ, може межи людьми розважишь ся. Иди любчику мôй!“

„Пôду!“ каже Иванъ, а самъ ажь чорный, такъ змарнѣвъ. „Пôду, збирай ся жѣнко, пôдемо обоє!“

Зôбрали ся, пôшли. Стара выпровадила ихъ ажь у плай, вернула ся, плаче. А далѣ якъ припаде до образôвъ, якъ стане поклоны бити, якъ стане русти! „Господи!“ каже, „Господи милосерный! коли нема вже моѣй дитинѣ лѣпшого талану, то волѣю я єго поховати, легче менѣ буде!“ Кровавѝ слёзы почурѣли зъ темныхъ єи очей. А молодѝ идуть собѣ плаємъ, нѣ чичиркъ. А пташка такъ щебече гаємъ, ажь просить: „Спѣвайте,

спѣвайте, люде, зъ нами! Дивѣть ся, якъ красно давъ Господь милосерный — спѣвайте!“

А квѣточки, щó краємъ процвитають, собѣ просять: Любѣть ся, обнимѣть ся, люде! Обгорнѣть ся чистою любовю отъ якъ мы!“ а самѝ пригорнуть ся одна до однои, мовь справдѣ вони обôймають ся. А бжôлка малесенька гуля та гуля собѣ плаємъ, та въ одно гуде: „Ану люде, ану подивѣть ся на мене! Адѣть, я зъ кождои чѣчки мѣдь збираю; збирайте-жь и вы: свѣтъ сесь солоденькій, — збирайте!“ А кобылечка невеличка собѣ выспѣвує та выгукує въ зеленôй травѣ: „Ану, люде, ану! годѣ журить ся: ану лишь погуляточки, погуляточки по свѣтови божому, отъ якъ, та отъ якъ!“ а сама ажь пôдскочить собѣ, якъ зновъ заспѣває, ажь дзвонець-зѣлле у травѣ зашумить!

Иванъ повеселѣшавъ трошечки. „Олено, серце!“ каже, „коли нема менѣ вôдъ тебе нѣ словечка любого, то заспѣвай хоть!“

Вона заразъ и завела:

Гей засвѣти мѣсяченьку,
Да и ты, зоре ясна!
А въ лузѣ, въ лузѣ,
У лузѣ пшениця:
Тамъ дѣвчина прекрасна!

Пшениченьку дожинає,
Та у гору поглядає;
Гей чи высоко,
Та чи далеко
Сивый сокôлъ пôдлѣтає?

Лѣтає вôнъ да лѣтає,
Въ кватырочку зазирає:
Гей сѣю руту,
Да сѣю руту, —
Гой подай мила руку!

Рада-бъ тобѣ ручку дати,
Та боронить стара мати:
Узяла мати
Нелюба до хаты,
Годѣ рученьку дати.

Да вôдсунь ся моя люба
Да вôдсунь ся вôдъ нелюба!
Зайду я зъ луга,
Та забю нелюба,
Да якъ того голуба!

Ще голосочокъ прекраснои сеи спѣванки вôдбивавъ ся гаємъ, ты казавъ-бы, кожде дерево спѣвало зъ безталанною молодичкою, ажь тутъ цупъ! Василь стоить передъ ними. Увесь у золотѣ, а самъ красный, красный! — ще красчій, якъ бувъ, лишь що поблѣдъ трошки на личку. За ременемъ пистоллєта та насажуванѝ ножѣ. — Молодѝ стали. Василь протягъ руку: „Якъ маєшь ся, брате Иване? здоровъ?“

„Здоровъ, славити Бога! а ты?“

„Здоровъ, друже мôй“. Та й поцѣлували ся.

„А се де ты до теперь бувъ?“ ставъ Иванъ пытати.

„Бувъ я, пане-брате, въ Угорщинѣ въ опрышкахъ; старшувавъ на сто хлопцѣвъ, — гадавъ, забуду своє кохання. Годѣ! Теперь вернувъ до тебе, довѣдатись, якъ живешь. Значно по тобѣ, що не щасливо. А Олену пô-

знавъ-бы хто сёгодня, що то вона? Не коротай, пане брате, вѣку молодого: вôддай ѣѣ менѣ!“

„Жартуєшь, Василю!“

„О — я вже давно забувъ, що тото жартъ!

Я на правду кажу: вôддай менѣ Олену!“

Иванъ засмѣявъ ся, а въ Василя уже й нôжь въ рукахъ блиснувъ. Иванъ выхопивъ и собѣ нôжь пустили ся одинъ на одного, мовь тî тигрисы молодî. — Страшно було дивити ся, якъ вони бороли св, довго не пôзнати було, чій верхъ; ажь тутъ пистолля: гримъ!! Кровь брызнула у три косицѣ. Василь поваливъ ся до землѣ, а Олена мовь нежива на ёго. Якъ оба товаришѣ бороли ся, то вона выхопила своєму чоловѣкови зъ за ременя пистолля, та хотѣла ёму въ груди, але чи ѣй дуже рука трясла ся, чи що: не трафила свого чоловѣка, але Василя — а Иванъ усе те видѣвъ.

Упавъ Василь та й лежить. Иванъ схиливъ ся, здоймивъ ёго на руки та й заплакавъ. — Братику, братику мôй рôдный! мы оба нещасливî!“ А Василь анѣ ворухнеть ся. Добре утрапила. — Пообтеравъ ся далѣ Иванъ, узявъ товариша на руки, занѣсъ у чагôръ, та й накрывъ зеленымъ вѣттямъ ялиновымъ.

„Въ опôвночи“, каже, „я прийду, та тебе поховаю. Ходѣмъ жѣнко!“

Пôдъ полудне стали у старои Гинцарихи, тихо, гейбы нѣчого не було; сорочка на Иванови, закровавлена трохи, бôльшь нѣчого.

VII.

Гостей повнѣсѣнька хата, — а хата въ Гинцарихи була нова, простора, — музики грають а нашî моло-

дята сидять собѣ за столомъ, сказано, у тещѣ. — Олена бѣла, бѣла, мовь та стѣна, а Иванъ такій веселый, що зъ роду ёго нѣхто може такого й не бачивъ. Стара теща лишь повертаєть ся у хатѣ, да въ долошки плеще, така рада: „Зятеньку, дитино моя люба, голубе мôй сизый! а отъ-це чого тобѣ сорочечка покрôвавлена?“ А сама хоче мовь то обтерати приязными своими рученьками.

„Лишѣть, нене!“ каже Иванъ; „не обтирайте! се кровь зъ ясного молоденького сокола“. „Убивъ сокола, та й пѣря намъ не принѣсъ, щобы мы собѣ кресаки пообтыкали“, стали другî парубки казати, що тамъ у храму були.

„Пытайте жѣнки!“ промовивъ Иванъ грôмко, а самъ ажь пôдскочивъ; „пытайте ѣѣ, чому вамъ пѣря не намыкала; не я убивъ сокола, а вона“.

Олена встала, та хоче выходити зъ за стола.

„Сиди, анѣ рушь!“ крикнувъ Иванъ.

Стара въ плачь. „А отъ-це“, каже, „я тобѣ мою донечку на тото дала, щобы ты такъ зъ нею обходивъ ся? Охъ головко моя нещаслива! охъ дитино моя безталанна!“

Иванъ обернувъ ся до парубкôвъ: „Позвольте браття, най вамъ одну казку скажу“.

Иванъ ставъ росказувати за якихсь двохъ парубкôвъ-товаришѣвъ, якъ вони одну дѣвку оба полюбили, якъ вони зъ-за неи стрѣляли ся, якъ одинъ пôшовъ у опрышки — геть, геть розповѣвъ усю свою долю, нѣбы то вôнъ якои казки каже, а нарештѣ обернувъ ся до своєи тещѣ: „А що вы, нене, казали бъ зъ такою жѣнкою учинити?“ (що нѣбы на свого чоловѣка стрѣляє.)

„Я бы такôй жѣнцѣ казала вôдъ разу голову врубати, якъ тôй гадинѣ, безъ суду, безъ права.“

Топорець лишь блиснувъ, а Оленина голова поко-

тила ся по столови. Иванъ штрикъ черезъ стôлъ. Пропавъ.

VIII.

Нôчь ясна була та тиха, мѣсяць сіявъ середъ неба зорѣ плакали, а Иванъ копавъ у чагорѣ грôбъ, стоявъ надъ нимъ, та й думавъ. Далѣ нарубавъ самымъ тымъ топôрцемъ, що своѣй жѣнцѣ голову стявъ, зеленого вѣття смерекового, выстеливъ яму, розкрывъ Василя, зложивъ легесенько до гробу, поплакавъ надъ нимъ, а вôдтакъ поклавъ те пистолля, що ёго застрѣлило, а друге, щó зъ ёго разъ въ лѣсѣ на мѣру стрѣлявъ, товаришови на груди, та й промовивъ: „маєшь“, каже, братчику, памятку на вѣки! Я не забарю ся!“ Накрывъ ёго зновъ зеленымъ вѣттямъ, засыпавъ яму, та й пôшовъ. Третёи днины вытягнули ёго рыбарѣ ажь коло Тюдева*) зъ Черемошу, та й дали старôй знати, щобы йшла ховати свого єдинчука. Не прійшла стара мати якъ учула, такъ и впала на порозѣ безъ душѣ. Лишь сестричка Одокійка побивала ся надъ братчикомъ, а старый дєдикъ дававъ порядокъ дома.

Господи, що плакали парубки, якъ Ивана до гробу спускали! Але я сёго не запамятавъ, бо то ще тогдѣ дѣяло ся, якъ Буковина волоська була. Отъ що чувъ вôдъ другихъ, те й вамъ розповѣвъ.**)

*) Тюдôвъ, село надъ Черемошомъ, на галицкôмъ боцѣ, близько мѣсточка Куты.

**) Ся повѣсточка помѣщена въ часоп. „Вечерницѣ“ р. 1863, а повѣсть I. выдана въ Чернôвцяхъ р. 1885, наклад. часоп. „Буковина“. II. III. IV. и V. выдавъ р. 1876 въ Кіевѣ П. Мих. Драгоманôвъ.

Слова малозвѣснѝ.

Абшитъ = Abschied (увôльнене зъ вôйска).
бришкати = брыкати.
бадикъ, бадѣкъ = старшій братъ.
баюра = бая = сердакъ.
варе = ist das möglich?
вайло (охъ вайло) = ахъ!
головництво = убійство (Mordverbrechen).
гирба (herba) = тютюнъ.
дядикъ = отець.
дѣ! (дя) = дя! въ мовѣ дитячôй.
Закладъ (поле) = облôгъ.
киптарь = коротенькій кожушокъ безъ рукавôвъ.
кресакъ, крисаня } = капелюхъ гуцульскій.
крѣсъ = стрѣльба, ручниця.
келефъ (келепъ) = палиця зъ топорикомъ (топорець).
кучма = шапка зъ футромъ (Pelzmütze).
клѣть = хата комора.
лєлє (матроно) = мамусенько!
лелиточка = Rauschgold = позлôтка.
Ляччина = Галичина.
зъ ляцкого боку = зъ Галичины.
мальфѣвниця = вѣдьма.
матбути, мабѣть = мабуть = має бути.

невôдъ = сѣть.
плай = стежка лѣсна.
парть = щастє.
поляна = freies Feld, Waldlichtung. = вôльне мѣсце середъ лѣсу.
пацити = попсовати, наробити лиха.
розвѣдъ дати = розвѣдати, залагодити.
русти = рыдати, закрычати.
сердакъ бланеный = mit Pelz belegt. = сѣракъ выложеный кожухомъ.
свестіѣ = нôчна гулятика.
склѣвочка, (скливка), glasartige Lochmuschel, судина, склянка.
сорочка рантухова = с. зъ тонкои тканины.
сухозолото = Goldfaden. = золота нитка.
тобôвка = кишеня, ворокъ, мошонка.
тривокъ = житє (въ супружествѣ).
троюда = забіяка.
фезъ = завôй жѣночій.
хвоя, фоя = Art eines Nadelbaumes = рôдъ ялицѣ.
царина = Wiese, Weidefeld = пасовиско.
чагôръ = Gebüsch = хащѣ.
чирчиковй = кошенильно-червонй.
шипъ = фляшка.
штрикати = stechen = тручати.
ширинка = хустина, платокъ.

ЗМѢСТЪ,

	Сторона
Днѣстровѝ кручѣ	1
Стрѣлець	16
Побратимъ	24
Три якъ рôднѝ браты	31
Хто виненъ?	54
Серце не навчити	62